

2. KOMPATIBILNOST EU I NATO-a U SISTEMU KOLEKTIVNE BEZBJEDNOSTI I REGIONALNE STABILNOSTI

2. 1. EVROPSKI BEZBJEDNOSNI I ODBRAMBENI IDENTITET

Lidija Čehulić-Vukadinović

Odsustvo odlučnije akcije zapadnoevropskih saveznika, predvođenih čelnicima Evropske unije, na sigurnosnom planu nakon tektonskih promjena u Evropi urušavanjem bipolarizma, pripisuje se i nepostojanju jedinstvenog bezbjednosnog i odbrambenog identiteta Evropljana (European Security and Defence Identity – ESDI). Sam koncept promovisan je Sporazumom iz Mاستrihta, no o njegovom početku može se govoriti još 1973. godine i pokušaju zapadnoevropskih saveznika da definišu vlastiti politički identitet [2.1].

Prihvatanjem dokumenta Single European Act, 1986. godine, uslijedilo je uključivanje i sigurnosnog aspekta u evropsku integraciju. U Aktu se navodi kako bliska saradnja evropskih zemalja oko pitanja evropske bezbjednosti može doprinijeti uspostavljanju evropskog identiteta u spoljnopolitičkim pitanjima. S obzirom na vrijeme donošenja Single European Act-a, još je bilo prerano za očekivati da će se zapadnoevropski saveznici decidno izjasniti za stvaranje evropskog sigurnosnog i odbrambenog identiteta. No, samo godinu kasnije, u Platformi Zapadnoevropske unije (WEU) o evropskim bezbjednosnim interesima, navodi se da će konstrukcija integrisane Evrope ostati nedovršena sve dok ne uključi bezbjednost i odbranu, te da EZ namjerava da razvije kohezivniji evropski odbrambeni identitet.

Ali tek Deklaracija o WEU iz Mاستrihta, 1991. godine, spominje potrebu razvoja evropskog bezbjednosnog i odbrambenog identiteta, te veće evropske odgovornosti na području odbrambenih pitanja [2.2].

To ne čudi jer su upravo posthladnoratovske promjene stvorile pogodno tlo za prihvatanje i izgradnju ESDI, kako kod evropskih saveznika tako i unutar SAD. Jače insistiranje Evropljana na formiranju ESDI-a, upravo početkom devedesetih, može se obrazložiti sljedećim:

– raspad SSSR rezultirao je smanjenjem intenziteta osjećaja Evropljana da u sigurnosnom smislu moraju biti čvrsto vezani uz SAD;

– željom Evropljana da se nova ujedinjena Njemačka svede pod zajedničke bezbjednosne okvire;

– mogućnošću da se SAD povuku iz evroatlantskog savezništva, odnosno da ne učestvuju u rješavanju postojećih ili budućih evropskih kriza koje ugrožavaju stabilnost evropskih saveznika [2.3].

Prema tadašnjim evropskim shvatanjima, ESDI je zamišljen kao projekat evropske sigurnosti u kojem bi Evropljani imali šire mogućnosti i vlastite snage za samostalno vojno djelovanje.

Tako osmišljen koncept ESDI-a nije se još vezivao ni uz kakve institucionalne okvire. Zasnivao se na bilateralnoj, uglavnom francusko-njemačkoj ili francusko-britanskoj saradnji, vezanoj za pitanja evropske odbrane, ili zajedničkim vojnim vježbama i organizovanim treninzima vojnih snaga pojedinih evropskih zemalja (npr. zajednička vojna vježba Francuske, Italije, Španije). Sporazum iz Mastrihta o Evropskoj uniji dao je ESDI-u ulogu integracijskog sredstva u sklopu napora reorganizacije WEU. Ali praksa je pokazala da za razvoj evropskog bezbjednosnog i odbrambenog identiteta nije dovoljno samo deklarativno prihvatiti institucionalni okvir.

David S. Yost navodi nekoliko glavnih razloga početnog neuspjeha projekta ESDI:

a) nedostatak političke odlučnosti Evropljana da izdvoje značajnija sredstva iz svojih proračuna za izgradnju vlastite infrastrukture i nabavku potrebne opreme i sredstava za pitanja evropske odbrane, uprkos iskazanoj činjenici da su unutar evroatlantskog savezništva voljni preuzeti veći dio odgovornosti na bezbjednosnom planu u Evropi;

b) unutrašnja neslaganja Evropljana na osnovu uloge ESDI-a, uključujući i pitanja zajedničke bezbjednosne i odbrambene politike, odnosa EU i WEU, uključenosti u projekt ESDI i uloge evropskih neutralnih zemalja;

c) postojanje sindroma svojevrzne „mentalne zavisnosti” kod većine Evropljana da je odbrana Evrope nemoguća bez prisustva SAD [2.4].

Iz toga je vidljivo da su gotovo istovjetni problemi vezani za prihvatanje i ESDI-a, i evropske zajedničke spoljne i bezbjednosne politike, i zajedničke evropske odbrane. To nas dovodi do zaključka da pitanje uspostavljanja posthladnoratovske evropske bezbjednosne arhitekture u najširem smislu te riječi nijesu mogli riješiti Evropljani sami, uključujući i zapadnoevropske američke saveznike.

Osnovna pretpostavka za intenzivnije oživljavanje djelatnosti unutar evropskog bezbjednosnog i odbrambenog identiteta, koje bi u konačnom trebalo da rezultiraju novom evropskom bezbjednosnom arhitekturom, a samim tim i uspostavljanjem drugačijeg tipa evroatlantskih odnosa, svakako je postizanje većeg stepena političke saglasnosti i kohezije unutar evropskih saveznika na osnovu bezbjednosno-odbrambenih pitanja. A upravo to je ono što je Evropljanima, iz različitih subjektivnih i objektivnih razloga, nedostajalo gotovo do kraja devedesetih godina prošlog vijeka.

Zaključak i preporuke:

1. Evropski bezbjednosni i odbrambeni identitet u budućem razdoblju formiraće se u zavisnosti od opšteg razvoja evropskih integracijskih kretanja, ali isto tako i od

odnosa koji će se formirati u strukturi glavnih aktera međunarodne zajednice (SAD, Rusija, NR Kina, Pacifik).

2. Evropa koja će demografski biti slabija u odnosu na nove aktere savremenog svijeta moraće uložiti mnogo više napora u izgradnju svojeg vjerodostojnog odbrambenog identiteta koji, upravo zbog novih izazova koji već sada, a u budućnosti će još i više dolaziti s prostora van Evrope, neće moći biti samostalan.

3. Bez obzira na eventualni stepen jačanja sveukupnih evropskih veza, članice EU moraće u budućnosti računati na atlantsku bezbjednosnu komponentu, tj. na saradnju Evrope i Amerike.

4. Uzmu li se u obzir i objektivne trenutne teškoće u realizaciji koncepta ESDI-a (političko nezadovoljstvo pojedinih članica NATO-a i EU za taj projekat, nedostatak finansijskih sredstava za njegovo institucionalno uspostavljanje i operativnost, razjedinjenost bezbjednosnih interesa članica NATO-a i EU i sl.), teško je za vjerovati da bi, na papiru dobro zamišljen i formulisan koncept evropskog bezbjednosnog i odbrambenog identiteta, u budućnosti u praksi mogao i zaživjeti normativno planiranim intenzitetom. NATO je najadekvatniji kišobran unutar kojeg će se taj projekt razvijati. Od NATO-a, a ne primarno od članica EU, će zavistiti koliko samostalnost će ESDI imati u odnosu na Atlantski savez.

2. 2. OBLIKOVANJE ZAJEDNIČKE EVROPSKE I BEZBJEDNOSNE POLITIKE

Lidija Čehulić-Vukadinović

Izgradnju bezbjednosne evropske zajednice treba posmatrati kao jedan segment kompleksnih integracionih procesa koji su s novim svjetskim poretom započeli na širem evropskom prostoru. Znajući da će, bez obzira na političko ustrojstvo i oblik veza njenih članica, EU upravo najviše problema imati u prihvatanju i realizaciji svoje zajedničke spoljne i bezbjednosne politike, promoteri jačeg evropskog ujedinjavanja, početkom devedesetih godina prošlog vijeka, nijesu ispuštali iz vida ni evropsku bezbjednosnu integraciju.

Pokušaji bezbjednosne integracije dijela evropskih zemalja odvijali su se još i za vrijeme bipolarizma. Neuspjelo Plevenov plan stvaranja Evropske odbrambene zajednice, uspostavljanje WEU, kao odbrambene komponente zapadnoevropskih saveznika unutar NATO-a, stvaranje francusko-njemačkog Evrokorpusa, bili su najsmjeliji pokušaji Evropljana u to doba. Međutim, s obzirom na bipolarni sistem kolektivne odbrane (NATO, Varšavski ugovor) i cjelokupni odnos snaga na političkom, privrednom i bezbjednosnom planu u Evropi i svijetu tada, bilo je nerealno očekivati da će ti evropski povremeni pokušaji većeg bezbjednosnog osamostaljivanja u odnosu na NATO uroditi plodom.

Raspadom bipolarizma, Evropljani dobijaju novu šansu za izgradnju vlastitog bezbjednosnog identiteta. Tim više što u Ugovoru iz Maastrichta zagovornici intenziv-

nije evropske integracije predviđaju mogućnost uspostavljanja zajedničke evropske spoljne i bezbjednosne politike koja bi trebalo da uključuje sva pitanja vezana za bezbjednost EU, uključujući i „stvaranje zajedničke odbrambene politike, koja bi u budućnosti mogla rezultirati uspostavljanjem zajedničkih obrambenih snaga” [2.5]. Upravo je koncept Zajedničke spoljne i bezbjednosne politike (CFSP) promovisan kao zamjena za prethodnu instituciju Evropske političke kooperacije (EPC)¹ [2.6] u okviru EEZ-a.

Prema Ugovoru iz Maastrichta ciljevi CFSP-a su:

- čuvanje zajedničkih vrijednosti, fundamentalnih interesa i nezavisnosti EU;
- jačanje sigurnosti EU i njenih članica;
- očuvanje mira i jačanje internacionalne sigurnosti u skladu s principima Povelje UN, Završnog dokumenta iz Helsinkija i ciljeva navedenih u Pariškoj povelji;
- promovisanje međunarodne saradnje, razvoj i konsolidacija demokratije i vladavine zakona te poštovanje ljudskih prava i fundamentalnih sloboda [2.7].

Kao načini sprovođenja ciljeva CFSP navedeni su jačanje veza Zapadnoevropske unije – WEU-a sa EU, ali i sa NATO-om, kao i preduzimanje mjera za davanje veće operativne uloge WEU u budućnosti [2.8].

Veliki iskorak Evropske unije u institucionalizaciji svoje odbrambene komponente predstavljala je Deklaracija iz Petersberga [2.9] iz 1992. godine, kojom je definisana mogućnost učestvovanja WEU u:

- humanitarnim i drugim operacijama spasavanja;
- operacijama očuvanja mira (peacekeeping);
- upotreba vojnih snaga u upravljanju krizama (crisis-management) radi uspostavljanja mira (peacemaking).

Petersberškom deklaracijom WEU je dobila mogućnost adekvatno da prati transformaciju tzv. hard-security na tzv. soft-security i da odgovori na izazove novog svjetskog poretka.

Petersberška deklaracija nije značila ukidanje NATO saveza u Evropi, ali treba naglasiti da su vojni zadaci, predviđeni tom deklaracijom i za čiju realizaciju je primarno trebalo da budu zadužena WEU, nadmašivali okvir člana 5 Vašingtonskog ugovora. U skladu sa iskazanim potrebama i (ne)prilikama na evropskom prostoru, ubrzo su uslijedile i konkretne nove vojne operacije u kojima su učestvovala snaga članica WEU [2.10].

Može se reći da je upravo pod pritiskom Francuske EU počela s postepenim istiskivanjem uloge WEU-a u evropskim bezbjednosnim pitanjima. Na sastanku u Amsterdamu, 1997. godine, EU se odlučila za čvršće institucionalne veze s WEU, otvarajući tako prostor za eventualnu buduću integraciju WEU u Uniju. U doku-

¹ Na samitu EEZ-a u Hagu 1969. traženo je veće političko ujedinjenje Zapadne Evrope. Godinu kasnije stvara se EPC, kao sredstvo zajedničke saradnje članica EEZ-a na području spoljne politike. Iako zamišljen kao koordinirajući mehanizam spoljne politike članica EEZ-a, u svom praktičnom djelovanju EPC se nikada nije izdigao od nivoa izdavanja političkih deklaracija. Na samitu u Štutgardu 1983. u EPC se, uz političke, uključuju i ekonomski, ali ne i bezbjednosni aspekti Evropske zajednice.

mentu pod nazivom Agenda 2000, usvojenom 1997. godine, uz političko i monetarno jedinstvo članica Unije, EU prihvata uspostavljanje zajedničke odbrambene i bezbjednosne politike, kao i uspostavljanje evropskih snaga za njeno sprovođenje.

Međutim, osim deklarativno usvojenih opštih dokumenata i načela kako bi te snage trebalo da izgledaju, ništa ozbiljnije nije preduzeto za njihovu konkretnu realizaciju. Prekretnica je bio sastanak u St. Malou 3. i 4. decembra 1998. godine, na kojem su britanski premijer Bler i francuski predsjednik Širak potencirali rasprave oko bržeg zaživljavanja evropske odbrane [2.11].

Na sastanku je rečeno da sve odluke vezane za Evropski bezbjednosni i odbrambeni identitet (ESDI) ubuduće moraju biti vezane za Evropsku uniju, a ne više Zapadnoevropsku uniju. Evropskoj uniji data je mogućnost da može preduzimati autonomne vojne akcije kada NATO savez u cjelini nije zainteresovan za angažovanje svojih snaga.²

Zajednički usvojena deklaracija pretpostavlja da EU mora imati sposobnosti za autonomnu akciju, podržanu vjerodostojnim vojnim snagama, sredstvima za odlučivanje o njihovom korišćenju i spremnošću da se to učini u sklopu reakcije na međunarodne krize.

Istovremeno u Novom strategijskom konceptu NATO-a definiše se kako će sva pitanja vezana za evropsku odbranu NATO, ubuduće, umjesto sa WEU, rješavati isključivo sa Evropskom unijom [2.12]. Taj novi aranžman NATO-a na osnovu ESDI-a nazvan je kasnije Berlin Plus.

Na osnovu dogovora iz St. Maloa, sastanak čelnika Evropske unije u Kelnu u junu 1999. godine bio je i formalni završetak postojanja i djelovanja Zapadnoevropske unije.

U deklaraciji samita jasno je naznačeno da je Zapadnoevropska unija kao bezbjednosna organizacija ispunila svoje zadatke, kao i da Evropska unija mora preuzeti njene funkcije kako bi mogla ispunjavati Petersburške ciljeve.

Na samitu u Kelnu službeno je usvojen i novi termin: Common European Policy on Security and Defence- ESDP, za čiju je realizaciju ovlašćena direktno Evropska unija³ [2.13].

Na samitu Evropske unije u Helsinkiju, u novembru 1999. godine, na osnovu dogovora britanskog premijera Blera i francuskog predsjednika Širaka iz St. Maloa o ispunjenju glavnog cilja (headline goal) evropske odbrane, čelnici EU dogovorili su se o uspostavljanju „namjenskih snaga za ispunjenje glavnog cilja” (Headline Goal Task Force).

² Isprva se upotrebljavao termin „when (kada) the Alliance as a whole”, a kasnije je prešao u termin „where (gdje) the Alliance as a hole”.

³ Za preuzimanje bezbjednosnih pitanja pod svoje okrilje Evropska unija je tada imala bar četiri konkretna razloga: prvo, dobijanje podrške evropskog javnog mnjenja za nastavak procesa evropske integracije, drugo, slabljenje francusko-njemačkih takmičarskih tenzija, treće, jačanje uloge Velike Britanije na kontinentu i četvrto, vraćanje samopouzdanja evropskim saveznicima nakon NATO-ve ‘out-of area’ vojne operacije na Kosovu.

Vrlo brzo počeo se upotrebljavati termin Evropske snage za brzu intervenciju (European Rapid Reaction Force – ERRF).

Evropske snage za brzu intervenciju predstavljaju na dobrovoljnoj osnovi članice EU, organizovane vojne snage sposobne za izvršenje svih zadataka definisanih Petersburškom deklaracijom. Predviđeno je da Evropske snage za brzu intervenciju broje oko 50–60 hiljada vojnika, a trebalo je da budu formirane do 2003. godine. Njihove operacije organizovala bi, nadgledala i vodila EU. Navodi se sposobnost razmještaja Evropskih snaga za brzu intervenciju u područja udaljena četiri hiljade kilometara od evropskog kontinenta. Evropske snage za brzu intervenciju trebalo bi da budu sposobne da djeluju na razmještena područja najmanje godinu, a rok za njihovu mobilizaciju je maksimum 60 dana.

Planirano je i uspostavljanje sistema koji će pružati logističku, transportnu i svu ostalu potrebnu tehničku podršku Evropskim snagama za brzu intervenciju⁴ [2.14]. U tom slučaju stvaran broj pripadnika tih novih snaga doseže od 100 do 200 hiljada ljudi.

Nakon 1999. godine do danas koncept Zajedničke evropske bezbjednosne politike može se pratiti analizom njena tri glavna segmenta:

- a) razvoj civilnih i vojnih kapaciteta EU;
- b) aktivnosti EU u borbi protiv terorizma;
- c) civilne i vojne operacije EU.

Brojni su dokumenti kojima EU definiše, aktuelizuje, upotpunjuje u skladu s novim izazovima bezbjednosti u Evropi i svijetu svoje ciljeve, zadatke i kapacitete potrebne za njihovo što funkcionalnije sprovođenje. Katalog evropskih snaga, Akcioni plan evropskih kapaciteta, Evropska bezbjednosna strategija, Dokument Headline Goal 2010, Deklaracija o evropskim vojnim kapacitetima, Evropska odbrambena agencija, Evropske žandarmerijske snage za brzo djelovanje, Akcioni plan EU za borbu protiv terorizma, Deklaracija EU o borbi protiv terorizma, samo su najvažniji programi i dokumenti kojima se normira evropska bezbjednosna politika unutar EU. Profesionalizacijom kadrova, uspostavljanjem adekvatnih novih organa i tijela nastoji se doprinijeti efikasnijoj operacionalizaciji koncepta evropske odbrambene

⁴ Uspostavljeno je i stalno radno tijelo EU, Odbor za politička i sigurnosna pitanja (Committee on Political and Security Affairs ili skraćeno Political and Security Committee – PSC), putem kojeg bi članice EU trebalo efektivno i brzo da djeluju u svim pitanjima vezanim za zajedničku spoljnu i bezbjednosnu politiku. Druga važna oformljena institucija bio je Vojni komitet (Military Committee), koji su sačinjavali ministri odbrane članica zemalja EU s ciljem savjetovanja članova PSC-u. Zamišljeno je da predsjednik Vojnog komiteta učestvuje u radu Savjeta ministara EU kada se raspravlja o pitanjima vezanim za odbranu. Drugi važni zadatak Vojnog komiteta je da koordinira i usmjerava rad trećeg formiranog tijela Vojnog štaba (Military Staff – MS). Članovi Vojnog štaba brinuli bi o operativnim pitanjima CFSP i CESDP, organizovali i planirali sastav i samo sprovođenje EU-led operacija, odradili poslove posmatranja, obavještavanja, rane uzbune i brinuli o svim drugim potrebnim mjerama na osnovu uspješne pripreme i realizacije Petersburških zadataka. Evropska unija uvela je i instituciju Visokog predstavnika EU za zajedničku spoljnu i sigurnosnu politiku (CFSP). Za prvog Predstavnika imenovan je Španac Javier Solana, koji je tada, 1999, istovremeno obavljao i dužnost generalnog sekretara organizacije NATO.

politike na terenu. Brojne su vojne i civilne, samostalne ili u saradnji s drugim organizacijama, akcije koje su snage EU preduzimale do sada. Evropska unija doprinijela je, i još uvijek značajno doprinosi stabilizaciji situacije na prostoru jugoistoka Evrope (Operacije EUPM i Althea u Bosni i Hercegovini, Concordia i Proxima u Makedoniji, EULEX na Kosovu), a i snage EU učestvuju na afričkom i azijskom kontinentu (Kongo, Darfur, Somalija, Avganistan).

Po metodi „pokušaja i grešaka”, u Novom svjetskom poretku institucionalizuje se polako širi koncept Evropske zajedničke bezbjednosne politike. Zemlje koje teže članstvu u EU trebalo bi da usaglašavaju svoje bezbjednosne sisteme s tim novim konceptom. Stoga je važno analizirati koje mjesto, ulogu i zadatke za evropsku bezbjednosnu politiku definiše Nacrt teksta ustava EU, odnosno Lisabonski sporazum, kako bi njihovo prilagođavanje bilo što uspješnije.

Zaključak i preporuke:

1. Oblikovanje zajedničke evropske i bezbjednosne politike ići će u skladu s jačanjem evropskog identiteta i stepena evropskog zajedništva. Razlike koje trenutno postoje kod evropskih zemalja neće biti odjednom niti brzo savladane, ali se može pretpostaviti da će pod uslovom intenziviranja svih ostalih integracijskih faktora i veza (monetarnih, privrednih, socijalnih, kulturnih i dr.) unutar NATO-a i EU započeti proces jačanja evropskog bezbjednosnog sistema kao sastavnog dijela ukupnog integrisanja.

2. Zemlje koje teže članstvu u EU trebalo bi da usaglašavaju na normativnom i praktičnom nivou svoje bezbjednosne sisteme s konceptom zajedničke spoljne i bezbjednosne politike EU.

3. Treba poraditi na otvaranju relativno zatvorenih vojnoindustrijskih kompleksa, vojnoistraživačkih i naučnih timova i centara koje čine pojedine članice EU. Vojni establišment, vojna industrija potpomognuta bogatim kapitalom i multinacionalnim kompanijama teško da će se odjednom i lako umrežiti u neku širu bezbjednosnu evropsku sferu i na taj način podijeliti veliki dio zarade sa članicama EU koje tradicionalno nijesu bile niti dovoljno jake, niti uključene u istraživanja i razvoj odbrambenog sektora, u kojem se još uvijek izuzetno mnogo i sigurno zarađuje.

4. Koliko god živjeli u multipolarnom i međuzavisnom svijetu, svaka država, bez obzira na stepen razvijenosti, najteže se odriče dijela svoje nacionalne suverenosti upravo po pitanjima vezanim za bezbjednost i odbranu. Stoga je potrebno ojačati aktivnosti javne diplomatije EU, ali i svakoj zemlji članici ili kandidatu za članstvo, u cilju promovisanja i upoznavanja građana sa načelima Zajedničke bezbjednosne politike EU.

5. Potrebno je raditi na postizanju višeg stepena kompatibilnosti snaga EU namijenjenih za ostvarivanje ciljeva Zajedničke bezbjednosne politike (kako civilnih tako i vojnih).

2. 3. EVROPSKI USTAV, LISABONSKI UGOVOR I ZAJEDNIČKA ODBRAMBENA I BEZBJEDNOSNA POLITIKA EU

Lidija Čehulić-Vukadinović

Razmatranja o evropskoj odbrani i evropskim odbrambenim snagama intenzivirana su u jeku rasprava i pokušaja usaglašavanja prijedloga teksta Ustava Evropske unije. Početkom 2002. godine EU osniva radnu grupu za odbrambena pitanja, čiji je primarni zadatak bio definisati i predložiti čelnicima EU Nacrt teksta o evropskoj odbrambenoj i bezbjednosnoj politici, koji bi postao integralni dio Ustava EU.

Međutim, nakon što građani Holandije i Francuske na referendumima nijesu podržali nacrt teksta Ustava EU, sastavljenog u Rimu 24. oktobra 2004, Brisel je obustavio složen proces ratifikacije istog, pa je EU ostala bez svog najvišeg zakonodavnog akta, odnosno ustava.

Nakon svojevrsnog šoka, konsternacije, ali i analize ustavnog neuspjeha, čelnici EU, predvođeni Njemačkom i Francuskom, krenuli su u nove međusobne pregovore sa ciljem redefinisanja Nacrta teksta ustava, čiji je rezultat dokument pod nazivom „Draft Treaty amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community” [2.15], usvojen na samitu čelnika EU u Lisabonu 19. oktobra 2007. godine (današnji Lisabonski ugovor). Za sada nema višeg pravnog akta koji bi regulisao obaveze sadašnjih i budućih članica Evropske unije po pitanju zajedničke odbrambene i bezbjednosne politike u najširem smislu te sintagme.

U skladu s predloženim rješenjima, zajednička evropska odbrambena i bezbjednosna politika može se analizirati kroz nekoliko aspekata:

1. definisanje Evropske odbrambene i bezbjednosne politike (ESDP) unutar politika Evropske unije, kao i određivanje snaga za njeno sprovođenje i sprovođenje njihovih zadataka;
2. način donošenja odluka veznih za zajedničku odbrambenu i bezbjednosnu politiku;
3. način finansiranja zajedničke odbrambene i bezbjednosne politike;
4. uspostavljanje trajne strukturirane saradnje zemalja članica EU po pitanju odbrane, kao i ostvarenje klauzule solidarnosti i klauzule kolektivne odbrane.

2. 3. 1. KONCEPT EVROPSKE ODBRAMBENE I BEZBJEDNOSNE POLITIKE – ESDP

U članku I–41, pod naslovom „Posebne odredbe o zajedničkoj bezbjednosnoj i odbrambenoj politici” [2.16], zajednička bezbjednosna i odbrambena politika definiše se kao sastavni dio zajedničke spoljne i bezbjednosne politike.⁵ Zajednička be-

⁵ Isto kao i zajedničku spoljnu i bezbjednosnu politiku, članice EU trebalo bi da vode i zajedničku bezbjednosnu i odbrambenu politiku na temeljima: uzajamne političke solidarnosti među državama članicama, utvrđivanja pitanja od opšteg zajedničkog interesa, postizanja sve većeg stepena konvergencije djelovanja država članica po pitanjima bezbjednosti i odbrane.

zbjednosna i odbrambena politika uključuje postepeno oblikovanje zajedničke odbrambene politike Unije. Ona će eventualno rezultirati uspostavljanjem zajedničke odbrane EU ako i kada takvu odluku jednoglasno donese Evropski savjet.

Zajednička bezbjednosna i odbrambena politika EU ne ugrožava poseban karakter bezbjednosne i odbrambene politike članica EU, koje su ujedno i članice NATO saveza. Ona poštuje obaveze određenih država članica koje smatraju da je njihova zajednička odbrana ostvarena u Sjevernoatlantskom savezu i kompatibilna je sa zajedničkom bezbjednosnom i odbrambenom politikom, uspostavljenom sistemom parcijalne kolektivne bezbjednosti NATO-a.

Zajednička bezbjednosna i obrambena politika daje EU operativnu mogućnost da upotrebom civilnih i vojnih kapaciteta, koje države članice EU stavljaju dobrovoljno na raspolaganje EU, Unija izvršava misije za očuvanje mira, sprečavanje sukoba i jačanje međunarodne bezbjednosti, u skladu sa načelima Povelje UN.

Geografski se ne definiše prostor izvršenja tih zadataka, već se upotrebljava termin „misije izvan Unije” (član 42 Ugovora o EU).

Članak III–309 detaljnije obrazlaže vrste misija EU tokom kojih EU može u sprovođenju vlastite bezbjednosne i odbrambene politike koristiti svoja civilna i vojna sredstva. To su: zajedničke operacije razoružavanja, humanitarni zadaci i zadaci spasavanja, zadaci vojnog savjetovanja i pružanja pomoći, zadaci sprečavanja sukoba i očuvanja mira, zadaci borbenih snaga u rješavanju kriza, uključujući uspostavljanje mira i stabilizaciju nakon sukoba (član 43 Ugovora o EU).

U cilju poboljšanja nacionalnih vojnih sposobnosti država članica, inkorporirana je klauzula o osnivanju Agencije u području razvoja odbrambenih sposobnosti, istraživanja, nabavke i naoružavanja (Evropska odbrambena agencija).⁶

Veliki naglasak stavlja se i na civilne aspekte zajedničke bezbjednosne i odbrambene politike.

Osnove policijske saradnje definisane su⁷ u Ugovoru o funkcionisanju EU članovima 87–89. Ukratko, Evropska unija uspostavlja policijsku saradnju u koju su uključena sva nadležna tijela država članica, uključujući policiju, carinu i druga tije-

⁶ Shodno članu III–311 zadaci Agencije su da doprinosi utvrđivanju vojne sposobnosti država članica i ocjenjuje poštovanje obaveza vezano za sposobnosti koje su preuzele države članice, promoviše usklađivanje operativnih potreba i prihvatanje djelotvornih i usklađenih postupaka nabavke, predlaže višestrane projekte radi ispunjenja ciljeva u pogledu vojnih sposobnosti, osigurava koordinaciju programa koje sprovode države članice i upravlja posebnim programima saradnje, podržava istraživanja odbrambene tehnologije i koordinira zajedničke istraživačke aktivnosti i proučavanje tehničkih rješenja za buduće operativne potrebe, doprinosi utvrđivanju, a po potrebi i sprovođenju, svih korisnih mjera za jačanje industrijske i tehnološke osnove odbrambenog sektora kao i mjera za povećanje efekata vojnih izdataka.

⁷ Planirane zajedničke mjere za efikasnije sprovođenje navedenog su sljedeće: prikupljanje, čuvanje, obrada, analiza i razmjena odgovarajućih informacija, podrška za obrazovanje osoblja, te saradnja vezanu za razmjenu osoblja, potrebne specijalističke opreme i kriminalističkih istraživanja, zajedničke istražne tehnike za otkrivanje teških oblika organizovanog kriminala.

la specijalizovana za krivično gonjenje u državama članicama EU radi sprečavanja, otkrivanja i istrage najrazličitijih krivičnih djela.

U sektoru civilne zaštite⁸ EU podstiče saradnju država članica Evropske unije radi povećanja djelotvornosti sistema za sprečavanje prirodnih nepogoda i nesreća izazvanih ljudskim djelovanjem i zaštitu od njih.

2. 3. 2. DONOŠENJE ODLUKA O ZAJEDNIČKOJ BEZBJEDNOSNOJ I ODBRAMBENOJ POLITICI

Sistem donošenja odluka vezanih za pitanja zajedničke spoljne i bezbjednosne politike, shodno predlogu još iz Nacrta ustava Evropske unije, složen je, te u nekim aspektima nedorečen. Zadržaćemo se na donošenju glavnih odluka koje se tiču bezbjednosti i odbrane.

Zajedničku spoljnu i bezbjednosnu politiku, a samim tim i zajedničku bezbjednosnu i obrambenu politiku kao njen integralni dio, sprovodi Visoki predstavnik EU za spoljne poslove i politiku bezbjednosti i države članice Evropske unije.

Države članice EU dužne su da se međusobno savjetuju u okviru Evropskog savjeta i Savjeta EU o svakom pitanju vezanom za bezbjednosnu politiku od opšteg interesa u cilju usklađivanja i utvrđivanja zajedničkog stanovništva. Pokazujući međusobnu solidarnost, putem usklađivanja svog djelovanja, države članice EU trebalo bi da pokažu kako je Evropska unija sposobna i voljna da djeluje na međunarodnoj sceni, uključujući i bezbjednosni aspekt.

Evropski savjet utvrđuje opšta načela zajedničke spoljne i bezbjednosne politike, uključujući i pitanja koja imaju uticaj na odbranu.

Ako to zahtijeva razvoj događaja na međunarodnoj sceni, predsjednik Evropskog savjeta saziva vanredni sastanak Evropskog savjeta radi utvrđivanja strateških smjernica politike EU u odnosu na taj događaj. S obzirom na to da nije definisano o kakvoj vrsti događaja je riječ (vojni napad, pogranični sukob, diplomatski incident, prirodna katastrofa ili sl.), pretpostavlja se da sazivanje takvog vanrednog sastanka zavisi od sopstvene procjene i volje predsjednika Evropskog savjeta.

Ukoliko se Evropska unija odluči za operativno djelovanje u međunarodnoj zajednici, Evropski savjet jednoglasno donosi potrebne evropske odluke kojima se utvrđuju ciljevi operacije, opseg i trajanje operacije, uslovi djelovanja operacije, te sredstva koja države članice treba Uniji da stave na raspolaganje za izvršenje određene operacije.

Bitno je naglasiti da za sva vojna i obrambena pitanja Evropski savjet donosi odluke jednoglasno. Svaki član Savjeta koji glasa uzdržano svoju odluku može (ali i ne mora!) obrazložiti u formalnoj izjavi. U tom slučaju, taj član, odnosno njegova ze-

⁸ U vezi sa tim, djelovanje Unije ima za cilj: podržati i dopuniti djelovanja država članica EU na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou vezano za sprečavanje rizika, pripreme osoblja civilne zaštite i reagovanje na prirodne nepogode i nesreće izazvane ljudskim djelovanjem unutar Evropske unije; promovisati brzu i djelotvornu operativnu saradnju unutar Evropske unije između nacionalnih službi za civilnu zaštitu; promovisati dosljednost mjera civilne zaštite na međunarodnom nivou.

mlja, nije dužna primjenjivati donesenu evropsku odluku, ali mora prihvatiti da ta, tako donijeta odluka, obavezuje Evropsku uniju. U duhu solidarnosti dotična država uzdržavaće se od preduzimanja bilo kakvih mjera koje bi mogle naškoditi sprovođenju tako donijete odluke Unije. Sve ostale države članice EU poštuju uzdržan stav dotične države (ili grupe uzdržanih država).

U slučaju da članovi Evropskog savjeta koji obrazlože svoju uzdržanost predstavljaju najmanje jednu trećinu država članica Unije, koji zajedno imaju najmanje jednu trećinu stanovništva Unije, odluka se neće donijeti.

Visoki predstavnik EU za spoljne poslove i politiku bezbjednosti predstavlja Uniju na međunarodnoj sceni u pogledu svih pitanja koja se odnose na zajedničku spoljnu i bezbjednosnu politiku. U ime Unije vodi politički dijalog s trećim stranama i izražava stanovišta i pozicije Evropske unije u međunarodnim organizacijama i na međunarodnim konferencijama.⁹

2. 3. 3. FINANSIRANJE ZAJEDNIČKE BEZBJEDNOSNE I ODBRAMBENE POLITIKE

Finansiranje cjelokupnog segmenta zajedničke bezbjednosne i odbrambene politike Evropske unije najnedorečeniji je dio novih predloženih rješenja koja se odnose na bezbjednost i odbranu. Svega jedan član, član III–313, reguliše finansijske odredbe i to ne sve i vrlo uopšteno.

Tako se kaže da administrativni izdaci koji se odnose na sprovođenje zajedničke bezbjednosne i odbrambene politike terete budžet Evropske unije. Operativni zadaci takođe terete budžet Unije, osim izdataka koji nastanu kao posljedica operacija vojne ili odbrambene prirode, kao i u slučajevima kada Savjet odluči drugačije (član 41 UEU).

U slučajevima kada ne terete budžet Unije, izdaci terete države članice Evropske unije prema ključu bruto nacionalnog proizvoda, ako Savjet ne odredi drugačije. Nigdje se ne kaže koji i koliki je to ključ.

Tzv. pripreme aktivnosti misija koje se odnose na izvršenja zadataka bezbjednosne i odbrambene politike EU, a koje ne idu na teret budžeta Unije, finansiraju se iz početnog fonda koji čine doprinosi država članica Unije.¹⁰ U članu 41 Ugovora o

⁹ U vršenju njegovih dužnosti pomaže mu čitav niz specijalizovanih službi i odbora Evropske unije (Evropska služba za spoljne poslove, Odbor za spoljnopolička pitanja, Odbor za pitanja odbrane i dr.). U slučajevima koji zahtijevaju brzo donošenje spoljnopoličkih odluka, Visoki predstavnik, na vlastitu inicijativu ili na zahtjev pojedine države članice EU, saziva vanredni sastanak Savjeta u roku od četrdeset i osam sati, ili u hitnom slučaju, u nekom kraćem roku. Ponovno nije regulisano koji su to slučajevi. Evropski parlament mora biti obaviještavan o razvoju zajedničke spoljne i bezbjednosne politike, a dva puta godišnje u Evropskom parlamentu raspravlja se o sprovođenju zajedničke spoljne i bezbjednosne politike Unije.

¹⁰ Postupci osnivanja tog početnog fonda, novčani iznosi koje pojedine države članice EU dodjeljuju fondu, načini upravljanja početnim fondom, kao i načini finansijskog nadzora nad trošenjem sredstava početnog fonda, uvrđuju se posebnim evropskim odlukama, koje na prijedlog Visokog predstavnika EU za spoljne poslove i politiku bezbjednosti donosi Savjet kvalifikovanom većinom.

EU navodi se da se „ove aktivnosti finansiraju iz posebnih fondova formiranih iz doprinosa država članica”. U tim vrlo šturim odredbama teško da članice EU mogu s preciznošću isplanirati i finansijski opravdati realizaciju pojedinih aspekata bezbjednosno-odbrambene politike.

2. 3. 4. TRAJNA STRUKTURALNA SARADNJA, KLAUZULA SOLIDARNOSTI I KOLEKTIVNA ODBRANA

Države članice Evropske unije, čije nacionalne odbrambene snage, posebno vojne snage, ispunjavaju više odbrambeno-bezbjednosne kriterijume i standarde, tehnološki su naprednije, te su spremne da se međusobno povezuju i udružuju radi ispunjenja najzahtjevnijih odbrambenih zadataka, uključujući i učešće u oružanim operacijama i mogu uspostaviti tzv. trajnu strukturalnu saradnju u okviru zajedničke bezbjednosne i odbrambene politike Evropske unije (član 46 UEU).

Protokolom o trajnoj strukturalnoj saradnji (Protokol broj 10) utvrđuje se da je trajna strukturalna saradnja otvorena za svaku državu članicu EU koja se od datuma stupanja na snagu Lisabonskog ugovora obaveže da će:

a) odlučnije pristupiti razvitku svojih odbrambenih sposobnosti i, po potrebi, učestvovati u:

- međunarodnim snagama;
- glavnim evropskim programima vezanim za vojnu opremu i tehnologiju;
- djelovati unutar Evropske agencije za odbranu;

b) imati sopstvene odbrambene kapacitete tako da može do stupanja na snagu Lisabonskog ugovora staviti na raspolaganje, bilo na nacionalnom nivou bilo unutar multinacionalnih snaga EU, specifične borbene jedinice za ispunjenje zadataka zajedničke evropske bezbjednosne i odbrambene politike. Te specifične borbene grupacije moraju pratiti i tzv. pomoćni elementi koji uključuju transport i logistiku.

Borbene snage treba da budu sposobne da sprovode zadatke u roku od pet do trideset dana od dana mobilizacije, moraju se zadržati u obavljanju specifičnih borbenih zadataka najmanje trideset dana, uz mogućnost produženja do najmanje 120 dana. Bobbene snage Evropske unije treba da budu na raspolaganju i Ujedinjenim nacijama.

Isto tako članice Evropske unije koje se odluče da učestvuju u trajnoj strukturalnoj saradnji obavezuju se da će:

- preduzeti konkretne mjere u svrhu poboljšanja raspoloživosti, interoperabilnosti, fleksibilnosti i razmjernosti svojih odbrambenih snaga;
- maksimalno usklađivati svoju vojnu opremu kroz usklađivanje nacionalnih vojnih potreba i programa.

Članice EU koje žele učestvovati u trajnoj strukturalnoj saradnji, a koje ispunjavaju kriterijume i koje su preuzele obaveze vezane za vojne sposobnosti iz Protokola o trajnoj strukturalnoj saradnji, svoju namjeru iskazuju Visokom predstavniku EU za spoljnu politiku i politiku bezbjednosti, kao i Evropskom savjetu. U roku od tri mjeseca Savjet donosi evropsku odluku kojom se uspostavlja trajna strukturalna saradnja i utvrđuje popis članica EU koje u njoj učestvuju. Prije donošenja odluke Savjet se konsultuje sa Visokim predstavnikom. U glasanju učestvuju samo članovi

Savjeta koji predstavljaju države članice EU koje učestvuju u trajnoj strukturalnoj saradnji. Odluka se donosi kvalifikovanim većinom koju čini najmanje 55 posto članova Savjeta, koji zajedno imaju najmanje 55 posto stanovništva tih država.¹¹

Klauzulu o solidarnosti (načelo solidarnosti) prihvatili su čelnici Evropske unije nakon brutalnih terorističkih napada na Sjedinjene Države 2001. godine. U Lisabonskom ugovoru klauzula se spominje nekoliko puta. Decidno pod naslovom Klauzula solidarnosti utvrđuje je član 222 Ugovora o funkcionisanju EU u kom se kaže:

„Unija i njene države članice zajednički djeluju u duhu solidarnosti u slučaju da je država članica predmet terorističkog napada, žrtva prirodne katastrofe ili one koju je izazvao ljudski faktor. Unija pokreće sve instrumente kojima raspolaže, uključujući i vojna sredstva koja su joj na raspolaganje stavile države članice kako bi:

a) spriječila terorističku prijetnju na teritoriju država članica; demokratske institucije i civilno satnovništvo zaštitila od bilo kakvog terorističkog napada; pomogla državi članici na njenoj teritoriji, na zahtjev njenih političkih tijela, u slučaju terorističkog napada;

b) pomogla državi članici na njenoj teritoriji, na zahtjev njenih političkih tijela, u slučaju prirodne katastrofe ili one koju je izazvao ljudski faktor”.

Konkretne mjere za sprovođenje Klauzule solidarnosti utvrđuju se evropskom odlukom koju donosi Savjet, na zajednički predlog Komisije i Visokog predstavnika EU za spoljnu politiku i politiku bezbjednosti. Takođe, Evropski savjet konstantno procjenjuje prijetnje s kojima se suočava Evropska unija kako bi se Uniji i njenim članicama omogućilo preduzimanje djelotvornih i adekvatnih mjera na vrijeme.

Značajna novina svakako je Klauzula o kolektivnoj odbrani, regulisana članom 42, stav 7.¹² U slučaju da je neka država članica EU žrtva agresije na svojoj teritoriji, ostale države članice EU obavezne su joj pružiti pomoć i podršku svim sredstvima kojima raspolažu u skladu s odredbama člana 51 Povelje UN.

Analizirajući mjesto i ulogu koja je dodijeljena zajedničkoj bezbjednosnoj i odbrambenoj politici Evropske unije, kao jednom od podsistema supranacionalne organizacije EU i jednoj od stubova integracione politike EU, može se zaključiti kako je: bezbjednosna komponenta EU integralni dio spoljne politike EU, da EU ne ide na stvaranje jedinstvene evropske vojske, kao i da EU na bezbjednosnom planu ne ide na ugrožavanje aktivnosti i postojanje NATO-a.

¹¹ Ako pojedina članica EU koja sudjeluje u trajnoj strukturalnoj saradnji više ne ispunjava zadate kriterijume ili više, iz bilo kojeg razloga, ne izvršava kriterijume Protokola o trajnoj strukturalnoj saradnji, Savjet može donijeti odluku kojom se obustavlja njen dalji angažman. U tom slučaju, Savjet takođe odlučuje kvalifikovanim većinom, uz izuzeće predstavnika države članice o kojoj je riječ. Svaka članica EU ima pravo da se samostalno povuče iz trajne strukturalne saradnje. O tome je potrebno obavijestiti Savjet koji odluku o prestanku saučestvovanja dotične države prima na znanje.

¹² Obaveze i saradnja koje iz toga proizlaze moraju biti u skladu s obavezama preuzetim u okviru organizacije NATO koja za države, koje su članice Sjevernoatlantskog saveza, ostaje i dalje temelj njihove kolektivne odbrane i forum za njeno sprovođenje. Time se potvrđuje kompatibilnost te klauzule sa članom 5 Sjevernoatlantskog ugovora o kolektivnoj sigurnosti.

Zaključak i preporuke:

1. Ugovor o EU i Ugovor o funkcionisanju EU, nakon stupanja na snagu Lisabonskog ugovora, služe kao osnovni integracioni faktor razjedinjenih nacionalnih politika članica Evropske unije u ovoj oblasti. U tekstu koji je nekoliko puta mijenjan, dopunjavan (Lisabonski ugovor), Zajednička odbrambena i bezbjednosna politika sastavni je dio zajedničke spoljne politike, a Visoki predstavnik Unije za spoljnu politiku i politiku bezbjednosti (a ne ministar odbrane) odgovoran je za njeno sprovođenje.

2. Lisabonski ugovor ostavlja dovoljno prostora svim stručnim službama koje će iz njega u budućnosti izvoditi niže pravne akte i dokumente da konkretnije definišu način finansiranja, način odlučivanja, ali i način sprovođenja zajedničke bezbjednosne i odbrambene politike EU. Bez toga, taj projekat mogao bi ostati mrtvo slovo na papiru.

3. Ugovor o EU naglašava da NATO ostaje temeljni stub evroatlantizma, odnosno članice EU koje su ujedno i članice NATO-a neće izgrađivati zajedničku bezbjednosnu politiku, uključujući i snage za njeno sprovođenje, na štetu NATO saveza. Članstvo u NATO-u nije prepreka izgradnji evropske bezbjednosne strukture.

2. 4. NATO U NOVOM SVJETSKOM PORETKU – TRANSFORMACIJA NATO-a

Lidija Čehulić-Vukadinović

Promjenama koje su se dogodile u Evropi krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina prošlog vijeka i koje R. Vukadinović označava kao „jedan od najvećih političkih događaja na prekretnici dva stoljeća” [2.17], završila se faza bipolarnih međunarodnih odnosa i započela izgradnja tzv. Novog evropskog i svjetskog poretka. Glavne posthladnoratovske promjene ogleдалe su se u sljedećem:

a) Na geostrategijskom planu

1. Dezintegrisao se SSSR, više od četrdeset godina središte ideološkog, privrednog, vojnog i raznog drugog okupljanja evropskog socijalističkog svijeta. Raspadom dvije preostale velike evropske federacije (Čehoslovačke, SFRJ), u središtu Evrope nastao je veliki geostrategijski vakuum. Bio je to i potpuni krah bipolarnog sistema međunarodnih odnosa, uspostavljenog nakon Drugog svjetskog rata.

2. Raspuštanjem Varšavskog ugovora nestao je međunarodni bezbjednosni sistem zasnovan na dva međusobno suprotstavljena vojnopolitička bloka, NATO-u i Varšavskom ugovoru. Time je srušen i do tada postojeći model evropske bezbjednosti zasnovan na dva podsistema parcijalne kolektivne bezbjednosti (Varšavski ugovor i NATO). Sjevernoatlantska organizacija NATO ostala je jedina vojnopolitička organizacija na evropskom prostoru.

3. Očekivanja dijela međunarodne zajednice da će s nestankom Varšavskog ugovora nestati i NATO s međunarodne scene nijesu se ostvarila. Štaviše, većina postsocijalističkih zemalja zatražila je čim prije ulazak u punopravno članstvo NATO-a.

b) Na geopolitičkom planu

1. Ideologija, kao primarno sredstvo okupljanja velikog broja zemalja oko dva različita društveno-politička, ekonomska i klasno suprotstavljena pola (Zapadna-kapitalistička, Istočna – socijalistička), padom komunizma u Evropi izgubila je na svom značaju kao integracijski činilac u Evropi, ali i široj međunarodnoj zajednici. Novoosnovane zemlje, nekadašnje republike SSSR, kao i dotadašnje socijalističke zemlje Istočne Evrope, proglasivši svoju nezavisnost i zatraživši međunarodno priznanje, počele su s radikalnim otklonom od komunističkog političkog sistema, uklaňanjem ostataka dotadašnje komunističke vlasti, reorganizacijom i preimenovanjem vladajućih političkih partija.

2. Većina postsocijalističkih zemalja bivšeg Istočnog bloka (tzv. zemlje novih demokratija), kao i većina zemalja nastalih nakon dezintegracije Sovjetskog Saveza, uključujući i Rusiju, izrazile su želju za izgradnjom pluralističkog demokratskog političkog sistema odnosa. Nakon sprovedenih slobodnih izbora, novoformirane demokratske vlasti zatražile su priključenje njihovih zemalja tzv. zapadnom političkom svijetu, uključujući i formalni ulazak u postojeće političke međunarodne organizacije (UN, Savjet Evrope, OSCE).

c) Na geoekonomskom planu

1. Raspadom evropskog socijalističkog sistema raspao se i postojeći socijalistički model privrede tih zemalja, kao i najvažniji oblik njihove međusobne privredne povezanosti – SEV.

2. Tržišni model privrede, tzv. liberalna privreda Zapada, pokazala se kao uspješnija od planske, centralizovane privrede bivšeg socijalističkog bloka. Postsocijalističke zemlje stoga traže prelazak svoje privrede na tržišni model i sprovođenje za to potrebnih reformi.

3. Međutim, pokazalo se da je jaz bogatih i siromašnih u Novom svjetskom poretku sve očitiji. Očekivanja novih zemalja o njihovom ekonomskom blagostanju kao i o velikoj pomoći Zapada nijesu se ostvarila. Ubrzo dolazi do razočarenja u tzv. tržišnu privredu, globalizaciju, opadanja životnog standarda i porasta ekonomsko-socijalne nesigurnosti u svim postsocijalističkim zemljama.

U tom spletu brzih promjena Novog svjetskog poretka organizacija NATO pokušava pronaći svoj novi razlog postojanja i pobijediti zagovornike njenog raspuštanja. Naime, početkom stvaranja Novog svjetskog poretka, činilo se da vojna sila gubi na svom značenju, kako konvencionalno naoružanje tako i oružje za masovno uništenje. Dominantni izazovi bezbjednosti i stabilnosti radikalno se razlikuju od onih bipolarnih. Klasični vojni izazovi bezbjednosti, vezani za trku u naoružanju, zastraživanje mogućnošću velikih ratnih sukoba i oružane invazije, do totalnog vojnog uništenja svijeta, više nijesu primarni. No, pojavili su se novi izazovi bezbjedno-

sti, koji nijesu primarno vezani za vojnu silu, ali vojna sila može biti upotrijebljena za njihovu realizaciju. Nabrojaćemo samo neke od tih novih izazova: izazovi vezani uz neriješena pitanja granica, etnička, nacionalna, vjerska pitanja, nekontrolisane migracije, pitanje izbjeglica iz kriznih žarišta, čišćenje okoline, najrazličitiji oblici kriminala (prostitucija, rasturanje droge, pranje novca, trgovina ljudima), proliferacija nuklearnog naoružanja i opreme, terorizma i sl. Ti novi izazovi tzv. soft security dolaze iz najrazličitijih izvora, njihova priroda i intenzitet opasnosti teško su predvidljivi, kao i vrijeme i mjesto njihovog izbijanja i kontinuitet trajanja. Multipolarni po svom sadržaju, oni su i te tako multipolarni po svojim akterima te gotovo univerzalni po svojim akterima.

Za uspješnu borbu protiv tih novih izazova nijedna međunarodna organizacija, uključujući i bezbjednosno najjaču, NATO, nije bila osposobljena niti adekvatno pripremljena.

Stoga NATO kreće u radikalne reforme kako bi postao što kompatibilniji novoj međunarodnoj situaciji i što adekvatnije pokušao odgovoriti izazovima bezbjednosti Novog svjetskog poretka. Ukratko NATO-ove reforme odnose se na sljedeće:

1. redefinisanje vlastite strukture, ciljeva i konkretnih operativnih snaga;
2. sprovođenje tzv. „out-of area” operacija;
3. primanje u punopravno članstvo novih država;
4. definisanje odnosa s glavnim dojučerašnjim suparnikom, nasljednicom SSSR, Rusijom;
5. uspostavljanje odnosa partnerstva, multilateralne suradnje.

Koji će od tih semgmenata NATO-ve transformacije u pojedinom vremenskom razdoblju imati primat, zavisilo je od međuodnosa između samih saveznika, zbivanja na široj međunarodnoj sceni, ali i konkretnih kriza koje je NATO na terenu trebalo da rješava. Treba napomenuti da je prilagođavanje NATO-a Novom svjetskom poretku još uvijek u toku, aktuelno je, i pojedini segmenti najčešće se preklapaju ili izvode paralelno. Prikazaćemo samo ukratko najvažnije postignuto na pojedinom planu.

2. 4. 1. REDEFINISANJE VLASTITE STRUKTURE, CILJEVA I KONKRETNIH OPERATIVNIH SNAGA

Klasičnom vojnom silom, bilo konvencionalnom bilo oružjem za masovno uništenje, NATO nije mogao odgovoriti izazovima tzv. soft security. Stoga se i veliki dio naoružanih vojnika koji je čuvao prvu liniju predviđenog hladnoratovskog sukoba, stacioniranog na teritoriji SR Njemačke, demobilisao i povukao. Brojčano i logistički snažna armija koju su članice mogle staviti Savezu na raspolaganje za nove izazove koji nijesu bili primarno vojnog karaktera nije bila niti obučena, niti materijalno-tehnički opremljena, niti ju je pratila odgovarajuća logistička i komandna podrška. Čelnici NATO-a ukazivali su na te elementarne praktične probleme još na prvim samitima Saveza u Rimu i Londonu početkom 90-ih godina prošlog vijeka. Taj izrazito skup i socijalno osjetljiv problem interne transformacije svih članica NATO-a kulminirao je na NATO-vom samitu u Pragu 2002. godine. Naime, nakon tragičnih terorističkih napada na SAD, 11. septembra 2001, NATO je po prvi put u svojoj

istoriji aktivirao član 5 Sjevernoatlantskog ugovora o kolektivnoj odbrani. Dodaju li se tome i nefunkcionalnosti NATO snaga na terenu u evropskim krizama (prostor JI Europe), prostor Kavkaza, Mediteran, bilo je svima jasno da NATO, uprkos svim objektivnim i subjektivnim teškoćama, mora odlučno krenuti u izgradnju novih, adaptibilnih i funkcionalnih snaga ako želi djelovati kao bezbjednosni savez u Novom svjetskom poretku.

Kruna tih NATO-vih pregovora, dogovora i kompromisa među saveznicima je uspostavljanje NATO-vih snaga za odgovor (NATO Responce Force – NRF) u Pragu 2002. godine. Po tom modelu sve članice (stare i novoprimiteljne) trebalo bi odmah da započnu sa reformama svojih nacionalnih oružanih snaga. NRF treba da se sastoji od kopnenih, pomorskih i vazdušnih snaga, na raspolaganju im mora biti visokosofisticirana tehnička oprema potrebna za širok spektar zadataka (od klasičnih vojnih do humanitarnih i civilnih). Zbog širine spektra zadataka za koje moraju biti obučene da ih izvršavaju, moraju biti lako pokretljive, fleksibilne i interoperabilne.

Planirano je da, kada se jednom u potpunosti uspostave, snage koje broje 25 hiljada vojnika budu u stanju okupiti se i otići u određenu misiju širom svijeta u roku od pet dana i budu sposobne za izvršenje te misije trideset dana. Nakon toga, po potrebi, zamjenjuju ih nove NRF snage. Sistemom rotacije svaka članica NATO-a trebalo bi iz vlastitog bezbjednosno-odbrambenog sistema da izdvoji potrebne snage za uspostavljanje NRF, pa da ih drži na raspolaganju NATO-u šest mjeseci.

U Pragu je vrlo ambiciozno bilo predviđeno da prve takve snage, koje bi mogle operativno djelovati, NATO oformi i pošalje na teren do oktobra 2004, a potpuni prelazak NATO-a na takve snage planiran je do oktobra 2006. godine. Preambiciozno zamišljeni projekat do danas još u potpunosti nije zaživio, ali se od svih članica, uključujući i zemlje kandidate, traži da kontinuirano rade na prilagođavanju svojih bezbjednosnih snaga tom novom NATO-vom modelu.

Neformalnim dogovorom saveznika, NRF je trebalo da okupe evropske članice Saveza i na taj način smanje svoju neoperabilnost i neefikasnost u odnosu na snage najjače članice Saveza, Sjedinjenih Država.

Idealno zamišljen koncept NRF od samih početaka suočava se u praktičnoj realizaciji na terenu s mnogobrojnim problemima.

Prvo, Evropljani nijesu imali niti su do 2006. godine razvili potrebne snage za uspostavljanje tako ambiciozno postavljanih snaga NRF. Suficit nije izražen samo u visokosofisticiranoj tehnologiji i naoružanju već i u ljudstvu. Tzv. „puni operativni kapacitet” NRF snaga dostignut je, kako je planirano, do kraja 2006. godine jer su SAD ponovo uskočile sa svojim naoružanjem, opremom i ljudstvom. Tako se još jednom iskazao nepremostivi jaz, koji se u posthladnoratovskom svijetu sve više povećava, u pogledu vojnog naoružanja i opreme između SAD i evropskih saveznika. S povećanjima američkog vojnog budžeta i svakodnevnim zaostajanjem evropskih saveznika u pogledu vojne tehnologije za Vašingtonom, nerealno je očekivati da će Evropljani i u budućnosti samostalno moći formirati NRF, shodno proklamovanim vojnotehnoškim standardima koje bi te snage trebalo da ispunjavaju [2.18].

Drugo, ostalo je nedefinisano, odnosno članice NATO-a nijesu donijele konsenzus, pod kojim uslovima i za koje zadatke se NRF upućuju na teren. Iako je u svijetu

od uspostavljanja NRF izbilo mnogo sukoba (uključujući i Avganistan), članice NATO-a poslale su te nove snage za sada jedino u otklanjanje posljedica humanitarnih katastrofa (zemljotres u Pakistanu, uragan Katrina u SAD).

Treći veliki nedefinirani problem vezan je za finansiranje troškova NRF-a. Praksa je pokazala da su troškove uglavnom snosile države koje su u rotacijskom šestomjesečnom ciklusu imale mandat da pošalju NRF na izvršenje zadatka. Takvim rješenjem, svakako, većina članica NATO-a nije zadovoljna.

Sve je to rezultiralo pozivom grupe predstavnika članica NATO-a, predvođenih danskim ministrom obrane, da na neformalnom sastanku čelnika Saveza u Noordwijku 2007. godine traže redefinisane cjelokupnog koncepta NRF-a.

Zaključci i preporuke:

1. NATO mora odlučnije nastaviti sa izgradnjom svojih novih, adaptibilnih i djelotvornih snaga ako želi djelovati kao djelotvorni bezbjednosni savez u Novom svjetskom poretku.

2. NATO mora pronaći način da smanji vojnotehnološki jaz i izdvajanja za odbranu između najjače članice Saveza SAD i evropskih saveznika. Svako povećavanje jaza slabi kohezivnost Alijanse.

3. Potrebno je preciznije definisati pod kojim uslovima i za koje zadatke se NRF upućuju na teren. S tim je povezana i potreba redefinisanja člana 5 Sjevernoatlantskog ugovora.

4. Potrebno je preciznije (re)definisati način finansiranja troškova NRF-a.

2. 4. 2. SPROVOĐENJE TZV. „OUT-OF AREA” OPERACIJA

Iako je u praktičnoj NATO-voj akciji prva tzv. „out-of area” operacija bila savezničko bombardovanje srpskih položaja za vrijeme rata u Bosni i Hercegovini, analitičari kao polaznu takvu akciju uzimaju NATO-vo bombardovanje SR Jugoslavije, odnosno tada njenog sastavnog dijela Kosova. Američki predsjednik Bill Clinton (SAD su kao najjača sila sofisticiranom avijacijom i sredstvima navigacije predvodile tu akciju) opravdavao je takav potez NATO-a humanitarnim razlozima, tj. sprečavanjem masovnog egzodusa stanovništva s Kosova zbog neriješenih etničkih pitanja i Miloševićeve agresivne politike. O stvarnim razlozima akcije postoje brojna mišljenja, međutim, u stratejskom pogledu ona je označavala novinu za način NATO-vog budućeg djelovanja u Novom svjetskom poretku. Naime, po prvi put NATO je izašao iz svojih teritorijalnih granica na način da je realizovao konkretnu vojnu akciju izvan teritorija svojih članica. Taj princip sprovođenja tzv. „out-of area” operacija postaće konstanta NATO-vog djelovanja, sredstvo kojim NATO pokušava rješavati krize širom međunarodne zajednice, postajući na taj način ne samo transatlantska već i globalna bezbjednosna organizacija. O opravdanosti, pa i efektivnosti, takvog novog načina NATO-vog djelovanja mnogo je diskusija. Zagovornici NATO-a kao svjetske, globalne bezbjednosne organizacije, uglavnom pripadnici vojnog establišmenta i s njim povezane snažne vojne industrije, podržavaju taj taktički pomak NATO-ve akcije, dok oni skeptičniji negoduju, smatrajući kako preuzimajući sve više i

više obaveza i akcija u svijetu, koje onda ne može adekvatno ispuniti, NATO gubi svoj kredibilitet i vjerodostojnost [2.19].

S obzirom na realnost današnje međunarodne zajednice, rastuće izazove međunarodnom miru i bezbjednosti, karakteru, izvorima i mogućnostima narušavanja bezbjednosti na lokalnom, regionalnom ili globalnom nivou, snage NATO-a raspoređene su i aktivne u 4 misije (Avganistan, Irak, Kosovo i Mediteran). U svim tim misijama, kao i onima čiji je mandat završio [2.20], NATO ne djeluje samostalno već zajedno s ostalim zainteresovanim partnerima, nečlanicama Saveza, kao i brojnim raznovrsnim međunarodnim organizacijama.

Avganistan je određen kao glavni NATO-ov prioritet i uprkos problemu i zastoju koji prate tu kompleksnu NATO predvođenu akciju, čelnici NATO-a ne razmišljaju još o povlačenju snaga iz Avganistana.

Od kada su NATO-ve snage pod mandatom UN preuzele odgovornost za stabilizaciju prilika u toj istorijski napaćenoj zemlji, rečeno je da se NATO neće povući iz Avganistana dok se ne uspostave uslovi za normalno funkcionisanje demokratskih institucija i sigurnog života civilnog stanovništva ne samo u Avganistanu već i u njegovom neposrednom susjedstvu. Pokazalo se da samo uspostavljanje timova za rekonstrukciju i obnovu Avganistana koji su još NATO-vom Deklaracijom iz Istanbula poslati izvan Kabula širom Avganistana u cilju pomoći novoizabranoj vlasti avganistanskog predsjednika Karzaia u uspostavljanju demokratskih institucija i normalizovanja života nije donijela očekivane rezultate.

Ne može se i ne smije zanemariti postignuto u Avganistanu: sprovedeni demokratski izbori, formalno postojanje demokratskih institucija, usvajanje i implementacija, koliko prilike na terenu dopuštaju, avganistanske strategije za obnovu i razvoj, poboljšanje ljudskih prava, osobito prava žena i djece, kao i prava na obrazovanje, uspostavljanje i obučavanje samostalnih avganistanskih vojnih i policijskih snaga i slično.

Međutim, čelnici NATO-a su ispravno zaključili da izgradnja gotovo cjelokupnog društvenopolitičkog, vojnobezbjednosnog i privrednosocijalnog života bilo koje države, a pogotovo države poput Avganistana, s obzirom na njegovo istorijsko, kulturno-civilizacijsko, vjersko nasljeđe i mnoge druge različitosti u odnosu na tzv. razvijeni svijet Zapada nije moguće prepustiti samo jednoj međunarodnoj organizaciji, a pogotovo ne političkoj kao što je NATO. Stoga Savez poziva na multilateralnu akciju u Avganistanu i djelotvorniji angažman raznorodnih međunarodnih organizacija od UN, Evropske unije, OSCE-a grupe Svjetske banke, ali i susjednih zemalja te regionalnih azijskih, političkih i privrednih organizacija i institucija.

Pomoći u obliku jednokratnih, uglavnom finansijskih donacija u Avganistanu, kao uostalom i u većini kriznih područja, takođe se nijesu pokazale kao najefikasnije sredstvo oporavka zemlje. Novoizabrana avganistanska demokratska vlast više se samo ne hvali, već se od nje direktno traži da se uhvati u koštac sa korupcijom, uspostavljanjem javnog reda i mira, kao i borbom protiv najrazličitijih oblika organizovanog kriminala, od kojeg je na prvom mjestu svakako proizvodnja i distribucija narkotika.

Činjenica je da NATO-ov angažman u Avganistanu počinje sve više zabrinjavati čelnike Saveza, i to iz nekoliko vrlo objektivnih razloga.

Prvo, podrška javnosti, kako članica tako i nečlanica Saveza, sve više opada. Čak i vlade pojedinih članica imaju problema kako uvjeriti stanovništvo da bezbjednost i stabilnost Avganistana doprinosi bezbjednosti u toj regiji, ali i bezbjednosti čitavoj regiji razvijenog Zapada, uključujući i njihovu vlastitu nacionalnu bezbjednost. Razvijene zapadne zemlje čak imaju problema sa slanjem civilno-vojnih struktura za popunu misije u Avganistanu. U Avganistanu su najveće multinacionalne snage kojima je NATO ikada zapovijedao i upravljao u svojoj istoriji. Nevoljnost vlada da osim ljudstva u Avganistan šalju i specifična, potrebna vojnotehnološka sredstva, naoružanje i opremu dodatno umanjuje funkcionalnost NATO-ve akcije.

S druge strane, analitičari govore da je gotovo nemoguće da se NATO povuče iz Avganistana. Za Karl-Heinz Kampa dva su osnovna razloga NATO-vog ostanka. Prvo, povlačenje NATO-a bilo bi, posebno u redovima ekstremnih talibana i protivnika zapadnog demokratskog svijeta, okarakterisano kao znak NATO-vog vojnog poraza i drugo, Sjedinjene Države, kao najjača članica Saveza, još uvijek su u stanju rata, borba protiv terorizma im je primarni nacionalni cilj, a s obzirom na neplanirane rezultate američke vojne akcije u Iraku, Vašington jednostavno ne može dopustiti da NATO napusti Avganistan i na taj način prizna svoj, pa makar i djelimičan, neuspjeh [2.21].

Druga zabrinjavajuća okolnost vezana za Avganistan i za NATO je činjenica da i nakon sedam godina pokušaja međunarodne zajednice Avganistan nije na putu da postane demokratska država po uzoru na zapadne standarde života i razvoja. Uprkos svim naporima i do sada učinjenoj civilnoj rekonstrukciji avganistanskog društva, izgradnje funkcionalnih demokratskih institucija vlasti pokazale su se kao prevelik zalogaj za međunarodnu zajednicu i NATO, s obzirom na oklonosti avganistanskog društva. Umjesto demokratizacije sveukupnog avganistanskog društva, koja je vrlo ambiciozno zamišljena i trebalo da bude sprovedena pod NATO-vim geslom iz 2006. godine „Kompaktan Avganistan”, danas se govori o uspostavljanju Avganistana kao zemlje koja će samostalno osiguravati vlastiti razvoj (self sustaining development country). I ta blaža varijanta biće vrlo teško ostvariva u narednom vremenskom periodu, pogotovo ako se uzmu u obzir sredstva koja međunarodna zajednica ulaže u obnovu civilne i vojne strukture u Avganistanu. Naime, dvije godine nakon okončanja velikih vojnih sukoba, u Bosnu i Hercegovinu uloženo je 1400 dolara po glavi stanovnika, na Kosovu 800, a u Avganistan se ulaže svega 50 dolara po stanovniku [2.22].

Stoga se od NATO-a očekuje da objektivno sagleda sadašnju situaciju u Avganistanu, da realno procijeni svoj učinak i odredi konkretnije pravce svoje dalje akcije.

Zaključci i preporuke:

1. NATO mora preciznije definisati vrste misija koje želi sprovoditi, kao i granice svog djelovanja. Novi strategijski koncept, u kojem će se zacrtati smjernice NATO djelovanja (ujedno i NATO transformacije) za narednih barem dvadesetak godina, trebalo bi te elemente da ugradi u svoj tekst. Pitanja poput cyber attacka ili osiguranja energetske sigurnosti NATO bi trebalo da prepusti za to profesionalno osposobljenim civilnim tijelima.

2. NATO treba da definiše svoj karakter: da li je bezbjednosno-politički savez globalnog svijeta ili je bezbjednosno-politički savez transatlantskog svijeta.

3. NATO-va misija u Avganistanu još uvijek je primarna saveznička misija, ali trebalo bi ozbiljnije poraditi na pronalaženju strategije postepenog napuštanja, odnosno povlačenja iz Avganistana i prepuštanja situacije domaćim avganistanskim snagama

2. 4. 3. PRIMANJE U PUNOPRAVNO ČLANSTVO NOVIH DRŽAVA

Širenje organizacije NATO novim članicama nije išlo lako ni jednostavno. Svako otvaranje vrata novim članicama narušava postojeću kohezivnost i strukturu Saveza, a s obzirom na to da se radilo o postsocijalističkim zemljama nove demokratije koje su prve zakucale na vrata NATO-a, koje su nekada pripadale suprotnom, neprijateljskom bloku i čiji su bezbjednosno odbrambeni sistemi bili daleko od kompatibilnosti s NATO-om, za razumjeti je da je NATO dugo zazirao od svog širenja.

Ne mogavši im iz objektivnih razloga ponuditi odmah na početku Novog svjetskog poretka punopravno članstvo, NATO je za postocijalističke evropske zemlje oformio mehanizme Sjevernoatlantskog savjeta za saradnju, Partnerstvo za mir, Intenzivirani dijalog, Akcioni plan za članstvo. Svaki od tih instrumenata nudi različite, vrlo široke oblike moguće saradnje zemlje kandidata i članica NATO-a, ali nijedan ne definiše bezbjednosne garancije kandidatima (član 5 Sjevernoatlantskog ugovora), niti definiše datum ulaska u punopravno članstvo. Zemlje najagilniji kandidati saraduju i koriste te mehanizme za približavanje NATO-u, ali ističu da je njihov cilj punopravno članstvo. Pojedini kandidati bili su nezadovoljni i NATO-vim kriterijumima koji su, uprkos pisanim normama i pravilima ponašanja za članstvo u NATO-u, na kraju ipak presudili pri donošenju svake konačne odluke o NATO-vom širenju. Stratezi se slažu da su politički a ne bezbjednosni razlozi doprinijeli da 1999. godine u punopravno članstvo NATO-a uđu prve tri centralnoevropske zemlje: Poljska, Mađarska i Češka. Njihov ulazak u NATO bila je svojevrsna nagrada za političke reforme i pomake koje su te tri zemlje napravile u svom cjelokupnom razvoju. Time je NATO potvrdio i svoju političku komponentu na koju je često igrao u Novom svjetskom poretku, ističući kako je NATO savez demokratskih, slobodnih zemalja.

Drugo posthladnoratovsko veliko širenje NATO-a, tzv. veliki prasak, odigrao se 2004. godine kada je u NATO ušlo čak 7 zemalja: Litvanija, Letonija, Estonija, Bugarska, Rumunija, Slovačka, Slovenija. Procjene su da su tada geostrateški razlozi bili dominantni pri odabiru najpovoljnijih kandidata za članstvo.

Treći talas širenja NATO-a desio se 2009. kada ulaze dvije članice Jadranske poljelje: Albanija i Hrvatska.¹³ Treba napomenuti da sve zemlje Zapadnog Balkana imaju neki oblik institucionalne vezanosti s NATO-om, što podržava tvrdnju o širenju

¹³ Grčka je zbog imena blokirala makedonski ulazak u NATO. Službeni stav NATO-a je da je pitanje imena države bilateralni problem te dvije zemlje koje one same moraju riješiti. Što se NATO-a tiče, Makedonija je spremna za članstvo, te neće biti dodatnih skreeninga NATO-a.

evroatlantske i evropske integracije na taj granični dio Starog kontinenta. Ulaskom u Akcioni plan za članstvo, Crna Gora je viđena kao najozbiljniji kandidat za sljedeći krug širenja NATO-a, ali i kao lokomotiva koja mora i može pomoći ostatku regije u potrebnim reformama na bezbjednosno odbrambenom planu.

Zaključci i preporuke:

1. Politika otvorenih vrata treba ostati NATO konstanta. Politika otvorenih vrata, odnosno pitanje primanja novih država (Crna Gora je prva na listi čekanja) u punopravno članstvo ne smije ostati samo deklarativno načelo Saveza jer će umanjiti intenzitet reformi potencijalnih kandidata.

2. Sve zemlje Zapadnog Balkana imaju neki oblik institucionalne vezanosti s NATO-om, što podržava tvrdnju o širenju evroatlantske i evropske integracije na taj granični dio Starog kontinenta. Ulaskom u Akcioni plan za članstvo, Crna Gora je viđena kao najozbiljniji kandidat za sljedeći krug širenja NATO-a, ali i kao lokomotiva koja mora i može pomoći ostatku regije u potrebnim reformama na bezbjednosno odbrambenom planu.

3. NATO treba voditi računa da zemlje koje u budućnosti ulaze u Savez ispune određene kriterijume (što veća kompatibilnost sa Alijansom) kako se ne bi narušila homogenost i funkcionalnost NATO-a. Ti kriterijumi, osim tehničkog prilagođavanja bezbjednosnog sistema, moraju biti i usvajanje i sprovođenje zajedničkog demokratskog sistema vrijednosti političkog i cjelokupnog društvenog razvoja i života zemlje kandidata.

4. Pri svom budućem širenju NATO ne bi trebalo da iritira Rusiju izborom zemalja koje prima u punopravno članstvo.

2. 4. 4. DEFINISANJE ODNOSA S GLAVNIM DOJUČERAŠNJIM SUPARNIKOM, NASLJEDNICOM SSSR, RUSIJOM

Ni NATO ni Rusija nijesu znali kako da se postave jedni prema drugima na početku Novog svjetskog poretka. S jedne strane, radilo se o jedinjoj preostaloj, najjačoj bezbjednosno-političkoj organizaciji, a s druge, o nasljednici nekadašnje supersile, Rusiji. Nakon početnog obostranog nesnalaženja, sumnjičavosti, preispitivanja stavova i vizije budućeg razvoja, obje strane shvatile su da u kompleksnosti, multidimenzionalnosti i globalizacijskoj povezanosti Novog svjetskog poretka jednostavno moraju zajednički funkcionalno saradivati. Odnosi NATO-a s Rusijom zasnivali su se na obostranim kalkulacijama i međusobnom iscrpljivanju oko sljedećih glavnih problema: proširenja NATO-a, proliferacije oružja za masovno uništenje, situacije na Balkanu, stacioniranja novog raketnog štita u novoprimitljenim evropskim članicama NATO-a (Češka, Poljska), odnosu prema zemljama tzv. rogue states – Irak, Iran, Sjeverna Koreja, Libija, Kuba, rata u Čečeniji, Gruziji, Avganistanu i Iraku. Pokazalo se da NATO i Rusija nemaju uvijek jedinstveno gledište na sve učestalije svjetske krize i probleme.

Za razliku od većine postsocijalističkih zemalja, Rusija nikada nije podnijela zahtjev za ulazak u punopravno članstvo NATO-a. Objektivni analitičari vjeruju da se u doglednoj budućnosti to neće ni dogoditi.

Uprkos različitim stavovima o većini krucijalnih međunarodnih pitanja, uključujući i ona vezana uz ulogu NATO-a u Novom svjetskom poretku, postoje institucionalne veze saradnje NATO – Rusija. Rusija je nakon dosta odugovlačenja, 1996, ušla u NATO-ov program Partnerstvo za mir, dana 27. maja 1997. godine potpisan je Temeljni akt o zajedničkim odnosima, saradnji i bezbjednosti između NATO-a i Ruske Federacije [2.23]. U svrhu sprovođenja sporazuma ustanovljen je i Zajednički stalni savjet Rusija – NATO (NATO – Russia Permanent Join Council) s ciljem zajedničkih konsultacija, koordinacije pri određivanju ciljeva i povećanju mjera bezbjednosti transatlantskog prostora¹⁴ [2.24].

Dolazak Putina za ruskog predsjednika označio je radikalnu prekretnicu u odnosima s NATO-om. Polazeći i čvrsto braneći ruske nacionalne i geostrategijske interese, Putin je i prije tragičnih terorističkih napada na SAD 2001. godine pokazivao želju za većom funkcionalnom saradnjom Moskve sa Zapadom, uključujući i NATO. Bez imalo oklijevanja Rusija je odmah ušla u Antiterorističku koaliciju, solidarišući se tako ne samo sa SAD već i cijelim zapadnim svijetom u borbi protiv terorizma¹⁵ [2.25]. Odmah nakon napada na SAD uspostavljen je rusko-američki obavještajni kanal, ruski zračni prostor otvoren je za prelet NATO-vih aviona u Avganistan, uz rusku dozvolu savezničke snage stacionirale su se u Uzbekistanu, Tadžikistanu, Kirgistanu, Turkmenistanu i Gruziji, a zajedno sa savezničkim snagama u obnovi Avganistana danas sudjeluje i Rusija.

Čelnici NATO-a na samitu u Rejkjaviku prihvatili su formiranje novog zajedničkog tijela Savjeta 19 plus 1 ili Savjeta 20,¹⁶ foruma u kojem 19 tadašnjih članica NATO-a i Rusija, kao grupa od 20 partnera, saraduje oko globalnih zajedničkih interesa.

¹⁴ Bilo je predviđeno da se Savjet sastaje dva puta godišnje na nivou ministara obrane, ministara spoljnih poslova i zapovjednika glavnih stožera te jednom mjesečno na nivou vojnih predstavnika i ambasadora ili stalnih predstavnika pri Sjevernoatlantskom savjetu. Taj Zajednički savjet je zamjena za Sjevernoatlantski savjet. Rusija neće prisustvovati sastancima Sjevernoatlantskog savjeta, sastancima NATO-vog Vojnog komiteta ili drugih NATO-vih tijela gdje se raspravlja o pitanjima zajedničke odbrane. Rusija ima pravo glasa unutar NATO-a, ali ne i pravo veta i odlučivanja.

¹⁵ Svoju stratešku odluku o priključenju Rusije Antiterorističkoj koaliciji Putin je prema vlastitim riječima donio slijedom „logike zajedničkih interesa Rusije, SAD i zapadnih evropskih demokratija”. Zamjenik ministra spoljnih poslova Sergej Ordzhonikidze izjavio je na Generalnoj skupštini UN 1. 10. 2001. kako je „Rusija spremna za najtješnju međunarodnu saradnju među članovima međunarodne zajednice u borbi protiv pošasti 21. stoljeća – međunarodnog terorizma”. Pri tom prioritetni zadatak mora biti „uspostavljanje globalnog sastava za suzbijanje novih prijetnji i izazova, širenja veza međunarodnog terorizma i transnacionalnog organiziranog kriminala, krijumčara droge, perača novca, krijumčara nuklearnog, biološkog i drugog opasnog materijala”.

¹⁶ NATO insistira na formulaciji 19 + 1 (danas 28 + 1) kako bi se pokazala stvarna distinkcija Rusije u odnosu na punopravne članice Saveza.

Time Rusija ima formalno mjesto za svog predstavnika u Sjevernoatlantskom savjetu, političkom tijelu NATO-a koje donosi odluke. Ali Rusija ipak nema ravnopravan status unutar Saveza jer nije punopravna članica. Ruski predstavnik ne odlučuje kada se donose krucijalne odluke za opstajanje ili budućnost Saveza, nema pravo veta, ne odlučuje o širenju NATO-a, nema pravo glasa pri donošenju strateških odbrambenih planova, pri pitanju nuklearnog naoružanja, i što je najbitnije, na Rusiju se ne odnosi član 5 Sjevernoatlantskog saveza o kolektivnoj odbrani. Uprkos formalnim značajnim ograničenjima ruskog odlučivanja, Rusija je prvi put u historiji Alijanse dobila pravo da službeno iznosi svoje mišljenje unutar NATO-a o pitanjima od globalnog značaja.

Odnosi NATO-a i Rusije zahladnjeli su nakon rata u Gruziji, ruski diplomata povučen je iz Savjeta 19 + 1 u Moskvu, NATO je povukao svoje ljude iz NATO-ve kancelarije u Moskvi, ali ubrzo su se stvari počele normalizovati. I NATO i Rusija shvataju važnost i potrebu zajedničke funkcionalne međunarodne saradnje, ali uprkos još uvijek suprotnim stavovima oko nekih pitanja, ta dva aktera saraduju na političkom, privrednom i bezbjednosnom planu.

Zaključci i preporuke:

1. I NATO i Rusija shvataju važnost i potrebu zajedničke funkcionalne međunarodne saradnje, ali uprkos još uvijek suprotnim stavovima oko nekih pitanja, ta dva aktera treba kontinuirano da saraduju na političkom, privrednom i bezbjednosnom planu.

2. Rusija neće zatražiti punopravno članstvo u NATO-u i NATO to treba da poštuje.

3. NATO mora voditi računa u svojim akcijama da se previše ne iziritira Rusija, jer to šteti i ugledu i kredibilitetu NATO-a, a na posredan način jača položaj Rusije u svijetu.

4. Rusija se ne smije više posmatrati isključivo kao neprijatelj i skeptik evroatlantske ideje.

5. Rusiju treba uključiti u razgovore oko stacioniranja eventualnog novog raketnog štita na prostoru novoprimitljenih članica NATO-a, blizu granica Rusije, jer je to pitanje ne samo NATO-a već i šire međunarodne bezbjednosti, o kojem Rusija svakako ima šta reći.

2. 4. 5. USPOSTAVLJANJE ODNOSA PARTNERSTVA, MULTILATERALNE SURADNJE

Sjevernoatlantski savjet za saradnju osnovan je na samitu NATO-a u Rimu 1991. godine. Savjet je zamišljen kao „institucionalno tijelo za konsultacije i saradnju u vezi sa političkim i bezbjednosnim pitanjima, te je otvoren za „sve zemlje članice bivšeg Varšavskog ugovora”. Djelatnosti koje su predviđene da se odvijaju unutar Savjeta brojne su i diferencirane, a trebalo bi da podržavaju politička savjetovanja, privrednu saradnju i usvajanje informacija kako da postsocijalističke zemlje lakše prihvate i postignu NATO standarde u svom cjelokupnom društve-

nopolitičkom i bezbjednosnom razvoju. Formiranje Savjeta bila je ipak NATO-va strategijska odluka.

Naime, u prvim posthladnoratovskim godinama kada NATO nije znao kako da se nosi sa novonastalim promjenama u Evropi, Savjet je ponuđen kao prvi institucionalni okvir za multilateralnu suradnju. Sve novonastale napetosti i nesuglasice (pitanje granica, vjerska, etnička pitanja i sl.) NATO je mogao da drži pod nadzorom, zalažući se za njihovo mirno rješavanje. Time je spriječeno da se latentne nestabilnosti iz područja Istočne i Centralne Evrope prošire na područje članica NATO-a.

Na samitu NATO-a u Briselu 1994. godine usvojen je program Partnerstvo za mir, čiji je cilj pomoć zainteresovanim partnerima u: prihvatanju transparentnog vojnog budžeta, postizanju transparentnosti u planiranju i finansiranju nacionalne odbrane, osiguranju demokratskog nadzora nad oružanim snagama, održavanju spremnosti i sposobnosti da u skladu sa svojim zakonodavstvima i vojnim mogućnostima učestvuju u operacijama po ovlaštenju Ujedinjenih nacija, razvoju vlastitih nacionalnih oružanih snaga kompatibilnih sa snagama članica NATO-a, razvoju kooperativne vojne saradnje sa članicama NATO-a radi zajedničkog planiranja, vojnih vježbi, akcija očuvanja mira, spasavanja i traženja, humanitarnih operacija i drugih nevojnih operacija.

Mediteranski dijalog otpočeo je s radom 1994. godine, a danas obuhvata sljedeće zemlje: Alžir, Egipat, Izrael, Jordan, Mauritaniju, Maroko i Tunis. Te zemlje nijesu zatražile (i najvjerojatnije nikada ni neće) članstvo u NATO-u, ali se nalaze u regiji koja je danas izrazito trusna i na kojoj, ili u čijoj se blizini, nalaze mnoga potencijalna krizna žarišta. Južnim saveznicama NATO-a najveći nevojni izazovi njihovoj bezbjednosti i stabilnosti (ilegalne migracije koje uzrokuju sukobe na vjerskoj, etničkoj osnovi i socijalne nemire, razni oblici kriminala i sl.) dolaze upravo iz šire regije Mediterana i vrlo brzo se šire na ostale evropske članice NATO-a. Stoga je NATO pokrenuo program kojim bi pokušao pridobiti režime tih zemalja, ali i šire regije, koji zbog tradicije, ali i cjelokupnog društvenopolitičkog uređenja i načina vršenja vlasti u tim zemljama, nijesu skloni modelu tzv. zapadne demokratije koju zagovara NATO, niti demokratizaciji i transparentnosti svojih bezbjednosnih sistema. Pa, ipak, s obzirom na multidimenzionalni aspekt današnje bezbjednosti, NATO i tim zemljama projektom Mediteranski dijalog nudi saradnju na onim područjima, kada i gdje, te u mjeri u kojoj zemlje članice Dijaloga smatraju da je u njihovom nacionalnom interesu da sarađuju sa NATO-om. Posredno se čelnici NATO-a nadaju da će se vremenom i percepcija organizacije NATO-a kroz jačanje saradnje i zajedničkih aktivnosti u tim zemljama, ali i široj mediteranskoj regiji, postepeno promijeniti u korist NATO-a.

Sa gotovo identičnim ciljevima NATO je pokrenuo u junu 2004. godine program pod nazivom Istanbulska inicijativa o saradnji. Zainteresovane zemlje regije šireg Bliskog istoka pozvane su na saradnju sa članicama NATO-a u cilju jačanja svestranih međusobnih bilateralnih odnosa, s posebnim naglaskom na jačanju bilateralnih bezbjednosnih odnosa. Kroz princip funkcionalne regionalne saradnje nastoji se

uspostaviti veći stepen bezbjednosti, no u praktičnoj realizaciji tog programa postignuto je za sada vrlo malo.

Službeni odnosi NATO – Ukrajina počeli su 1991. godine priključenjem Ukrajine Sjevernoatlantskom savjetu za saradnju, današnjem Evroatlantskom partnerskom savjetu. Ukrajina je 1994. godine bila prva članica Zajednice nezavisnih država koja je pristupila NATO-vom programu Partnerstvo za mir. Ukrajina i NATO imaju od 1997. potpisanu Povelju o partnerstvu koja Kijevu omogućava sprovođenje široke lepeze zajedničkih aktivnosti sa članicama NATO-a, ali bez bezbjednosnih garancija, kao i bez određenja datuma eventualnog ukrajinskog ulaska u NATO. Upravo zbog specifičnog geostrategijskog položaja, ali i veličine i broja stanovnika, Ukrajini se ponudio viši oblik saradnje od onoga koji ima ostatak postsocijalističkih zemalja, Partnerstva za mir. Pa, ipak, današnja javnost, a pogotovo politički vrh, podijeljeni su oko članstva u NATO-u. Tradicionalne povijesne veze i današnja još uvijek visoka stopa privredno-energetske vezanosti za susjednu Rusiju smanjili su ukrajinsku euforiju za ulaskom u NATO.

Posljednja NATO-va inicijativa partnerstva su tzv. Kontakt države (Contact Countries), odnosno uspostavljanje Globalnog partnerstva sa zemljama koje su prostorno udaljene od članica NATO-a. Australija, Novi Zeland, Južna Koreja, Japan pouzdani su NATO-vi saveznici u osiguranju današnje bezbjednosti širom međunarodne zajednice, uključujući i NATO-ve najveće vojne operacije (Avganistan, Irak). Pozivajući se i braneći slobodu, demokratiju u najširem smislu te riječi, te univerzalna humanitarna prava pojedinca, velike i snažne bogate zemlje odlučile su saradivati s najjačom bezbjednosno-političkom organizacijom u uspostavljanju novog bezbjednijeg međunarodnog poretka.

Zaključci i preporuke:

1. Treba poštovati činjenicu da je NATO danas po broju članica najmnogobrojniji, po ukupnoj vojnotehnološkoj snazi najmoćniji, po broju aktivnosti najdinamičniji, po ekonomskoj snazi najbogatiji, po teritorijalnoj rasprostranjenosti članica najveći vojnopolitički savez čija je punopravna članica i ukupno najmoćnija sila svijeta Sjedinjene Države.

2. NATO se mora fokusirati na odnose partnerstva i sveukupne saradnje jer u globalnom, multidimenzionalnom svijetu, uprkos svojim gorenavedenim atributima, ne može i ne smije djelovati sam u budućnosti.

3. Unilateralna NATO akcija sve više će iritirati pojedine članice NATO-a, ali i ostatak međunarodne zajednice stoga se od prvog časa NATO-vog nastupanja u pojedinoj krizi multilateralna saradnja mora javno, normativno urediti i verifikovati.

4. Fokusirati se treba i na: jače umrežavanje sa ostalim međunarodnim organizacijama koje po svojoj prirodi ne moraju i ne smiju biti isključivo bezbjednosne (EU, UN, OSCE; ASEAN, Grupa Svjetske banke, Šangajska grupa, Afrička unija).

2. 5. NATO NA BALKANU

*Mehmedin Tahirović**

Sukobi i nestabilnost na Balkanu tokom devedesetih godina prošlog vijeka predstavljali su direktnu prijetnju bezbjednosnim interesima zemalja članica NATO-a i široj evropskoj bezbjednosti i stabilnosti. To je bio razlog što je Savez krenuo s operacijama upravljanja krizama i operacijama podrške miru, prvo u Bosni i Hercegovini, a potom na Kosovu i u Makedoniji.¹⁷ Tako su događaji koji su obilježili raspad bivše SFRJ, omogućili praktičnu provjeru saradnje NATO-a i partnera u traženju efikasnijih odgovora na savremene izazove i prijetnje.

2. 5. 1. NATO U BOSNI I HERCEGOVINI

Bosna i Hercegovina je bila pozornica mnogih premijera za NATO, a odluke koje su donesene kao odgovor na događaje u toj zemlji pomogle su u uobličavanju evolucije Saveza i razvijanju njegove sposobnosti za očuvanje mira i podršku miru [2.26]. Savez je u avgustu i septembru 1995. godine izveo vazdušne napade koji su pomogli okončanju rata u Bosni i Hercegovini, a zatim je vodio operaciju očuvanja mira u toj zemlji tokom devet godina, od decembra 1995. do decembra 2004. Iako je NATO u decembru 2004. godine predao Evropskoj uniji odgovornost obezbjeđenja svakodnevne sigurnosti u Bosni i Hercegovini, Savez je zadržao vojnu komandu u Sarajevu kako bi se mogao posvetiti reformi sistema odbrane u BiH i pripremi zemlje za članstvo u programu Partnerstvo za mir.

Između 1992. i 1995. godine, NATO je donio nekoliko odluka o operacijama nadziranja i (naknadno) primjenjivanja embarga i sankcija UN u Jadranskom moru, te nadziranja i (potom) primjenjivanja odluke UN o zonama zabrane prelijetanja iznad Bosne i Hercegovine. Savez je takođe obezbijedio neposrednu vazdušnu podršku Zaštitnim snagama UN (*UN Protection Force – UNPROFOR*) i odobrio udare iz vazduha kako bi se Sarajevo oslobodilo od opsade, kao i druga ugrožena područja koja su Ujedinjene nacije proglasile bezbjednim zonama. NATO-vi vazduhoplovi su 30. avgusta 1995. godine izvršili niz vazdušnih udara na odabrane ciljeve srpskih položaja u Bosni i Hercegovini. Ovi udari su označili početak operacije „Deliberate Force”, prve NATO-ve vazdušne kampanje od njegovog nastanka 1949. godine, koja je trajala do 15. septembra 1995. godine. Operacija je razbila sisteme za vezu bosanskih Srba i u kombinaciji s odlučnim diplomatskim naporima pomogla da se prona-

* Mr Mehmedin Tahirović, Ministarstvo odbrane Crne Gore

¹⁷ Prilikom posjete Hrvatskoj, Jape de Hoop Scheffer, bivši generalni sekretar NATO-a, u Dubrovniku 2007. godine je saopštio: „Počeci posthladnoratovske transformacije NATO-a nalaze se upravo ovdje u Jugoistočnoj Evropi. Pad Jugoslavije natjerao je NATO da preuzme ulogu o kojoj nikada prije nije razmišljao, to je uloga upravljanja krizama i čuvanja mira. Balkansko angažovanje NATO-a je oblikovalo vlastitu evoluciju NATO-a na kritičan način, možda više nego bilo koji drugi spoljni događaj” (Dubrovnik, 6. jul 2007. godine).

đe put pravom prekidu vatre. U krajnjem, NATO je sa ovim aktivnostima pripremio tlo za uspješne mirovne pregovore u Dejtonu (Ohajo, Sjedinjene Američke Države).

Pod uslovima Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (*General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina*), poznatog pod imenom Dejtonski mirovni sporazum (*Dayton Peace Accord – DPA*) [2.27], koji je potpisan u Parizu 14. decembra 1995. godine, NATO Snage za sprovođenje mira (*Implementation Force – IFOR*), sa 60.000 vojnika, godinu dana su nadzirale sprovođenje vojnih aspekata sporazuma. Snage su aktivirane 16. decembra, a četiri dana kasnije vlast je prenesena sa glavnokomandujućeg snaga UN na glavnokomandujućeg IFOR-a, te su tako sve NATO i ne-NATO snage zajedno učestvovala u operaciji pod komandom IFOR-a.

IFOR je bitno doprinio stvaranju bezbjednog okruženja za sprovođenje civilne i političke obnove. Takođe je omogućio podršku realizacije civilnih zadataka usko saradujući sa: Kancelarijom Visokog predstavnika (*Office of the High Representative – OHR*); Međunarodnim policijskim namjenskim snagama (*International Police Task Force – IPTF*); Međunarodnim Crvenim krstom (*International Committee of the Red Cross – ICRC*); Kancelarijom Visokog komesara UN za izbjeglice (*United Nations High Commissioner for Refugees – UNHCR*); Međunarodnim sudom za ratne zločine za bivšu Jugoslaviju (*International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia – ICTY*) i mnogim drugim agencijama, obuhvatajući više od 400 nevladinih organizacija koje su djelovale na tom području.

IFOR je, takođe, pomogao OEBS-u u pripremi i nadzoru prvih slobodnih izbora u septembru 1996. godine. Nakon ovih izbora, IFOR je pružao podršku OHR-u u nastojanju da pomogne entitetima Bosne i Hercegovine pri stvaranju novih zajedničkih institucija. Zatim, vojni inženjeri IFOR-a su popravili i ponovo otvorili puteve i mostove, odigrali ključnu ulogu u razminiranju raznih područja, popravci željezničkih puteva, otvaranju civilnih aerodroma, uspostavljanju snabdijevanja gradova plinom, vodom i strujom, obnavljanju škola i bolnica, kao i ponovnom uspostavljanju glavnih telekomunikacija.

U skladu s Rezolucijom 1088 Savjeta bezbjednosti UN od 12. decembra 1996. godine, Stabilizacijske snage (*Stabilisation Force – SFOR*), veličine 32.000 vojnika, su postale pravni nasljednik IFOR-a. Njihov glavni zadatak je bio da doprinesu razvoju sigurnog okruženja neophodnog za jačanje mira. Snage koje su se smjenjivale nakon prvog SFOR-a zadržale su naziv „SFOR” i radile su na sličnim načelima kako bi spriječile obnavljanje neprijateljstva i na taj način pomogle u stvaranju uslova potrebnih za sprovođenje civilnih aspekata Dejtonskog sporazuma. Istovremeno je Savjet bezbjednosti UN izradio prelaznu strategiju koja je obuhvatala progresivno smanjivanje veličine snaga čim se stvore uslovi prenosa odgovornosti na nadležne zajedničke institucije, civilne vlasti i međunarodna tijela.

Kako je situacija u Bosni i Hercegovini bila sve stabilnija, NATO je prestrojio Stabilizacijske snage i smanjivao njihov obim. Do početka 2002. godine, početnih 32.000 vojnika je bilo svedeno na 19.000, upućenih iz 17 zemalja članica NATO-a i 15 ne-NATO članica, ubrajajući i ruski kontingent. Veliki broj ne-NATO zemalja, od kojih su neke od tada postale članice, učestvovao je u IFOR-u i SFOR-u u nekoj od

rotacija: Albanija, Argentina, Austrija, Bugarska, Egipat, Estonija, Finska, Irska, Jordan, Letonija, Litvanija, Maroko, Rumunija, Slovačka, Slovenija, Švedska i Ukrajina. Zatim je, do januara 2003. godine, SFOR smanjen na 12.000 vojnika, s mogućnošću podrške strateškim rezervnim snagama i s nastavljenim mandatom kako bi pomogao održavanju bezbjednog okruženja u skladu s DPA-a. Poboljšanje opšte bezbjednosne situacije u Bosni i Hercegovini u 2003. godini, čemu su doprinijele uspješne operacije koje su vodili timovi za uništenje minsko-eksplozivnih sredstava i uklanjanje velikih količina granata, mina, lakog i ostalog oružja, omogućilo je NATO-u da nadalje svede opseg SFOR-a na nekih 7000 vojnika u sklopu snaga za odvracanje, a s mogućnošću pojačanja, do sredine 2004. godine. Evropska unija je 2. januara 2004. godine rasporedila nove snage (*Europe Union Force – EUFOR*) u BiH, u okviru operacije „Althea”. EUFOR trenutno ima podršku NATO-a u skladu s dogovorom „Berlin plus” između dvije organizacije.

I pored razmještaja snaga EUFOR-a u BiH, NATO je u Sarajevu zadržao svoj vojni štab. Dok je EUFOR nadležan za svakodnevnu bezbjednost, NATO je prevažno svoju pažnju usmjerio na odbrambenu reformu, pripremajući zemlju za moguće članstvo u svoju organizaciju. Štab NATO-a broji oko 150 ljudi, a takođe se bavi protivterorizmom, prikupljanjem obavještajnih podataka i hvatanjem osumnjičenih za ratne zločine.

2. 5. 2. NATO NA KOSOVU

NATO je nakon eskalacije nasilja na Kosovu i realne prijetnje za izbijanje humanitarne katastrofe, 24. marta 1999. godine, započeo vazдушnu kampanju protiv Miloševićevog režima. Kampanja je uslijedila nakon više od godinu dana borbi u pokrajini i neuspjeha u rješavanju sukoba diplomatskim putem i trajala je 78 dana. Nakon diplomatskih nastojanja Rusije i Evropske unije, 9. juna 1999. godine, potpisan je Vojno-tehnički sporazum između NATO-a i Savezne Republike Jugoslavije. Sljedećeg dana, nakon što je potvrđeno da je započelo povlačenje jugoslovenskih snaga s Kosova, NATO je objavio prestanak vazdušne kampanje. Nakon usvajanja Rezolucije 1244 Savjeta bezbjednosti UN, NATO je operacijom „Operation Joint Guardian” na Kosovo razmjestio bezbjednosne snage – KFOR (*Kosovo Force*), čiji su prvi elementi stigli 12. juna 1999. godine.

U početku se KFOR sastojao od 50.000 vojnika iz zemalja članica NATO-a, zemalja partnera i ne-NATO zemalja pod jedinstvenim komandovanjem i nadzorom. Do početka 2002, KFOR je smanjen na oko 39.000 vojnika. Poboljšanje bezbjednosnog okruženja omogućilo je NATO-u da dodatno svede opseg KFOR-ovih snaga na 26.000 vojnika do juna 2003, te na 17.500 vojnika do kraja iste godine. U martu 2004. godine pojavila se prepreka napretku prema stabilnom, multietničkom i demokratskom Kosovu u trenutku kada je ponovo buknuo nasilje između Albanaca i Srba i kada su napadnuti pripadnici KFOR-a. NATO-ovi planovi za slučaj nepredviđenih situacija omogućili su hitno raspoređivanje dodatnih 2500 vojnika s ciljem pojačanja postojećih KFOR-ovih snaga.

Nakon proglašenja nezavisnosti, 17. februara 2008. godine, Kosovo je priznato od većine članica NATO-a i EU. Savjet ministara Evropske unije je 16. februara 2008. odlučio da se pokrene *Misija vladavine prava EU na Kosovu-EULEKS Kosovo*. Predviđeno je da Misija postane operativna poslije prelaznog perioda od 120 dana kada je trebalo da bude zamijenjena Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu (*United Nations Mission in Kosovo – UNMIK*).¹⁸ Pored EU, u misiju su uključene Hrvatska, Turska, Švajcarska, Norveška i SAD. Za šefa Misije postavljen je francuski general u penziji Iv de Kermabon (Yves De Kermabon), bivši komandant brigade „Sever” u Mitrovici, kao i bivši komandant KFOR-a. Njemu je pretpostavljen Specijalni izaslanik EU za Kosovo Piter Fajt (Pieter Cornelis Feith). Članovi evropske Misije saraduju sa lokalnim vlastima, UNMIK-om, KFOR-om, OEBS-om, kao i sa drugim međunarodnim institucijama i ostalim zemljama koje su angažovane na terenu.

Nakon skoro 10 mjeseci odlaganja policijska i pravosudna misija EULEKS je zvanično započela svoj dvogodišnji mandat 09. 12. 2008. godine na cijeloj teritoriji Kosova. Preuzimanjem od UNMIK-a odgovornosti u oblasti policije, pravosuđa i carina, ukupno je raspoređeno 1900 međunarodnih pripadnika za mentorstvo i savjetovanje lokalnih institucija i nadgledanje lokalnih vlasti. Pored njih raspoređeno je i 1100 pripadnika lokalnog osoblja.¹⁹

Takođe, nepunu godinu od sticanja nezavisnosti na Kosovu se započelo sa formiranjem Kosovskih snaga bezbjednosti – KBS, 21. 01. 2009. godine, koje se odvija po instrukcijama NATO-a. Do marta 2010. osposobljeno je 1.500 vojnika Kosovskih snaga bezbjednosti. Kako je planirano, kada 2.500 pripadnika ovih snaga bude osposobljeno za aktivno djelovanje na teritoriji Kosova, NATO će razmotriti povlačenje snaga KFOR-a, što se očekuje da će biti realizovano do 2012. godine.

2. 5. 3. NATO U MAKEDONIJI

Na zahtjev vlasti iz Skoplja, NATO se uključio u zbivanja u Republici Makedoniji kako bi pomogao da se smiri eskalacija sukoba između Vlade i pobunjenih etničkih Albanaca i spriječi moguće prerastanje sukoba u rat širokih razmjera. U junu 2001. godine makedonski predsjednik Boris Trajkovski je zamolio NATO za pomoć u razoružanju Vojske za nacionalno oslobođenje – NLA (*National Liberation Army*) i različitih grupa etničkih Albanaca koje su bile aktivne na teritoriji zapadne Makedonije.

Pokrenut je politički dijalog u kojem su učestvovalе obje strane, što je dovelo do mirovnog plana i primirja. Potpisivanjem Ohridskog okvirnog sporazuma (*Ohrid Framework Agreement*) otvoren je put ulasku NATO vojnika u zemlju 27. avgusta 2001, kao i otpočinjanju unutrašnjih reformi. Misija pod nazivom „Operation Essential Harvest” – Osnovna žetva, u trajanju od 30 dana, imala je za cilj da sakupi i

¹⁸ Misija vladavine prava EU na Kosovu – EULEKS KOSOVO je misija policije i civilne administracije EU koja omogućava djelovanje institucija u nezavisnom Kosovu po planu Martija Ahtisarija. Misija uključuje oko 2000 policajaca i sudija.

¹⁹ Priština, B 92/Rojters, 10. 12. 2008.

uništi sve naoružanje dobrovoljno predato od strane NLA. U operaciji je učestvovalo 3500 vojnika NATO-a i njihova logistička podrška. Sakupljeno je približno 3875 komada oružja i 397.600 komada različite municije i minsko-eksplozivnih sredstava. Kasnije, te iste godine, Makedonski parlament je usvojio 15 ustavnih amandmana iz mirovnog sporazuma [2.28].

NATO je na osnovu zahtjeva makedonoskog predsjednika Trajkovskog u okviru nove misije *Operation Allied Harmony*, koja je započela 16. decembra 2002. godine, nastavio da pruža operativnu podršku međunarodnim posmatračima i da savjetuje Vladu u preuzimanju odgovornosti za bezbjednost cjelokupne teritorije države.

U martu 2003. godine misiju NATO-a u Makedoniji preuzela je Evropska unija. I nakon toga NATO je zadržao vojno i civilno osoblje u zemlji u okviru svojeg Štaba u Skoplju, kako bi ono pomoglo nacionalnim vlastima i pružalo savjete o realizaciji reformi sektora bezbjednosti i o učestvovanju zemlje u Akcionom planu za članstvo (MAP).

Ako se detaljnije razmotri angažovanje NATO-a u Novom svjetskom poretku, može se uočiti da su se prve tri NATO-ove operacije podrške miru dogodile u Evropi, tj. na prostoru bivše SFRJ i da su to premijere angažovanja Saveza u novonastalim okolnostima:

- *uspostavljanje i održavanje mira* u Bosni i Hercegovini, 1995. do 2004. godine, gdje je NATO prvi put u svojoj istoriji postojanja angažovao vojne snage izvan teritorije članica Saveza radi uspostavljanja i održavanja mira;
- vazдушna kampanja NATO-a na vojne ciljeve i infrastrukturne objekte SRJ 1999. godine u cilju *sprečavanja nastanka humanitarne katastrofe* na Kosovu;
- *preventivno diplomatsko djelovanje* NATO-a 2001. godine u Makedoniji, radi razoružanja Vojske za nacionalno oslobođenje Albanaca u cilju sprečavanja etničkih sukoba u državi.

Imajući u vidu istorijska iskustva i zbivanja na Balkanu u posljednjem desetljeću prošlog vijeka, posebno na prostoru bivše SFRJ, kao i sadašnju konstelaciju odnosa zemalja Zapadnog Balkana, mogu se izvući tri bitna zaključka koja se odnose na moguća dešavanja u bliskoj budućnosti:

1. Raspad SFRJ i ratovi koji su se desili na njenom prostoru su pokazali svu složenost naslijeđenih društvenih, ekonomskih, etničkih i teritorijalnih problema koji karakterišu balkanski prostor i predstavljaju uzrok permanentne nestabilnosti i prijetnji miru u regionu.

2. Zbivanja na Balkanu su omogućila NATO-u da izvrši praktičnu transformaciju oblika postupanja u novonastalim okolnostima nakon završetka hladnog rata i trajno trasira pravce svog budućeg djelovanja u sličnim situacijama.

3. Za ukupnu stabilnost evropskog kontinenta, bezbjednost Zapadnog Balkana je od velikog značaja i za NATO predstavlja trajni izazov za ostvarenje svoje nove transformisane uloge kao faktora očuvanja i garanta mira.

Pored toga, Balkan je bio prostor gdje se dogodio važan iskorak u unapređenju odnosa NATO i EU. U decembru 2002. godine usvojena je *Deklaracija EU i NATO o ESDP (European Security and Defense Policy)*, koja postavlja osnovne principe dalje saradnje i zajedničkog djelovanja EU i Alijanse i korišćenja NATO kapaciteta za

potrebe EU operacija. Skup aranžmana, dogovora, kojima se jasno preciziraju uslovi i modaliteti pristupa EU zajedničkim kapacitetima NATO-a, za operacije pod vođstvom EU, usvojeni su 17. marta 2003. godine, pod nazivom *Berlin plus aranžmani*.²⁰ Aranžmani *Berlin plus* prvi put su primijenjeni u vojnoj operaciji Konkordija (*Concordia*), koju je EU po prvi put pokrenula u saradnji sa NATO-om 31. marta 2003. godine u Makedoniji (okončana 15. decembra 2003. godine). Tokom te operacije prvi put došla je do izražaja praktična vojna saradnja između EU i NATO-a. Tekuća EU operacija u Bosni i Hercegovini, *EUFOR-Althea*, pokrenuta 2. decembra 2004. godine, takođe se odvija na osnovu *Berlin plus* aranžmana. Dakle, to je bio prostor gdje su NATO i EU po prvi put uspostavili efikasan model bezbjednosne saradnje u akcijama očuvanja mira u svijetu.

Osnovni problemi u savremenim uslovima sa kojima se suočavaju balkanske države, pa samim tim i NATO na Balkanu, vezani su za: tradicionalizam i mentalitet koji su nastali na osnovama višedimenzionalnog kulturološkog nasljeđa; nerazvijene privrede i spor prelazak na liberalnu tržišnu ekonomiju koncipiranu po modelu razvijenih zapadnoevropskih država i SAD i vrlo sporo odricanje od navika iz socijalističkog perioda, što otežava primjenu NATO-ovih standarda u sistemima bezbjednosti balkanskih država.

Sve ovo navodi na zaključak da će NATO i snage EU ostati prisutni i u budućnosti na balkanskom prostoru sve do uspostavljanja sistema bezbjednosti koji će biti garant mira i stabilnosti u regionu. U narednih pet godina realno je očekivati da će većina zemalja Zapadnog Balkana, osim Srbije i Kosova, postati članice NATO-a. U periodu do 2025. godine će članice NATO-a postati i dvije preostale države, dok će sve države regiona u tom periodu postati i članice EU, te će samim tim i preuzeti obaveze rješavanja bezbjednosnih pitanja prema Konceptu evropske bezbjednosne i odbrambene politike.

2. 6. ODNOS NATO – UN – OSCE – EU

Lidija Čehulić-Vukadinović

S obzirom na multidimenzionalnost bezbjednosnih izazova u Novom svjetskom poretku, samo koordinisanom multilateralnom akcijom raznovrsnih organizacija (od bezbjednosnih do političkih, ali i socijalnih, kulturnih itd.) oni se mogu pokušati spriječiti ili adekvatno odgovoriti na već izazvanu krizu. U svim posthlad-

²⁰ Ovi dogovori, utemeljeni u martu 2003. godine, nazivaju se „Berlin Plus“, jer su proizišli iz odluka donesenih na Samitu NATO-a u Berlinu 1996. godine, u kontekstu saradnje NATO-WEU. Pored ostalog, postignut je i sporazum o otvaranju čelije EU pri Vrhovnom štabu savezničkih snaga Evrope u Monsu (Belgija). Vidjeti: Radovan Vukadinović, Lidija Čehulić Vukadinović, Davor Božinović, *NATO Euroatlantska integracija*, Topical, Zagreb, 2007, str. 258-268.

noratovskim deklaracijama sa samita NATO-a (od Londona do Starsboursa/Kehla), Savez je pozvao na saradnju u očuvanju i osiguranju bezbjednosti i mira u međunarodnoj zajednici gotovo sve relevantne političko-vojne i privredne organizacije svijeta. Ujedinjene nacije, OSCE, Evropska unija, Vijeće Evrope, ali i Grupa Svjetske banke, ERBD, WTO, ASEAN, Šangajska grupacija i dr. poželjni su i potrebni NATO-vi partneri. NATO je ostao dominantan u vojnoj komponenti (hard security), a UN, OSCE, EU pokazali su se kao najadekvatniji i najfunkcionalniji akteri koji pomažu Savezu u osiguranja tzv. soft-security, odnosno borbi sa nevojnim izazovima bezbjednosti.

2. 6. 1. ODNOS NATO – UJEDINJENE NACIJE

Odnosi te dvije organizacije nakon hladnog rata kontinuirano se usložnjavaju i povećavaju. Osim političke, razvija se i institucionalna saradnja, kao i saradnja u sprovođenju najrazličitijih zajedničkih vojnih i civilnih misija širom svijeta.

Na političkom nivou, Povelja UN, potpisana u San Francisku 1945. godine, i danas predstavlja fundamentalnu političku platformu na kojoj počiva ideja o nastanku organizacije NATO, a Savjet bezbjednosti UN, zadužen za osiguranje mira i bezbjednosti u međunarodnoj zajednici, normativno-pravni je okvir NATO-vog operativnog djelovanja. Ta dva osnovna principa političke povezanosti UN i NATO-a potvrđena su i u Preambuli Osnivačkog ugovora Sjevernoatlantskog saveza iz 1949. godine. Član 1 istog Ugovora obavezuje članice Saveza na mirno rješavanje međunarodnih sporova. Član 5 eksplicitno se povezuje i nadovezuje na član 51 Povelje UN, omogućavajući članicama Saveza da individualno ili kolektivno preduzmu odgovarajuće potrebne mjere, uključujući i upotrebu vojne sile, u svrhu samoodbrane. U članu 7 Ugovora kaže se kako osnivanje NATO-a ne ukida niti ne umanjuje odgovornosti, prava i dužnosti koje zemlje članice Saveza imaju kao članice UN u skladu sa Poveljom UN te se upravo naglašava primarna odgovornost Savjeta bezbjednosti UN za mir i bezbjednost u svijetu. Zaključno, NATO je osnovan kao regionalna organizacija zadužena za mir i bezbjednost Sjevernoatlantskog prostora pod političkim okriljem Ujedinjenih nacija koje su od svog osnivanja univerzalna svjetska organizacija. Član 12 Ugovora o Sjevernoatlantskom savezu kaže da ukoliko neka članica NATO-a, zbog promijenjenih uslova u međunarodnoj zajednici ili nastanka drugih regionalnih organizacija širom svijeta pod okriljem UN želi reviziju ili napustiti Ugovor, to slobodno može učiniti. Do danas broj članica NATO-a povećan je sa osnivačkih 12 na 28, a nijedna članica Saveza nije ga napustila, paralelno zadržavajući svoje članstvo i u UN. Štaviše, postsocijalističke zemlje mladih demokratija, od Centralne, Istočne Jugoistočne Evrope, ali i kaspiskog i centralnoazijskog prostora, prvo su zatražile primanje u UN, a zatim počele ostvarivati određen stepen institucionalne povezanosti s NATO-om (od raznih odnosa partnerstva do punopravnog članstva).

Praktična operativna saradnja NATO-a i specijalizovanih tijela UN intenzivirana je nakon rušenja bipolarizma i najveći broj aktivnosti nevojnog je karaktera: operacije uspostavljanja i održavanja mira, mirovne operacije, civilno-vojna saradnja,

borba protiv raznih oblika organizovanog kriminala (trgovina ljudima, droga), uklanjanje mina, borba protiv terorizma, uklanjanje posljedica prirodnih katastrofa i sl.

Prve zajedničke posthladnoratovske aktivnosti bile su vezane uz prostor Mediterana i jugoistok Evrope zbog potrebe smirivanja oružanih sukoba nakon raspada SFRJ te sprečavanja širenja nestabilnosti na ostatak Evrope.

U sedmom mjesecu 1992. NATO-va pomorska flota, potpomognuta vazduhoplovima, kontrolisala je u vodama Mediterana sprovođenje embarga na uvoz oružja koji je Savjet bezbjednosti UN nametnuo svim bivšim republikama SFRJ. Od decembra 1992. NATO i EU snage učestvuju kao logistička (uglavnom vazдушna) podrška i pomoć mirovnim snagama UN na području bivše SFRJ (SHAPEGARD, UNPROFOR, osiguranje tzv. UN bezbjednosnih zona i sl.).

Na osnovu Rezolucije Savjeta bezbjednosti UN, broj 1301, NATO je dobio mandat kontrole i implementacije vojnog aspekta Dejtonskog sporazuma potpisanog 1995. godine, kojim je uspostavljen mir u Bosni i Hercegovini. U tu svrhu NATO započinje svoju prvu mirovnu operaciju: u decembru 1995. osniva i šalje u BiH svoje Implementacijske snage (IFOR), koje godinu kasnije zamjenjuje Stabilizacijskim snagama (SFOR). I snage IFOR-a i SFOR-a na terenu su saradivale sa snagama i drugih međunarodnih organizacija, uključujući i specijalizovane agencije UN poput UNHCR-a.

Na osnovu dogovora generalnog sekretara NATO-a i generalnog sekretara UN te dvije organizacije saradivale su i tokom krize na Kosovu i prije, a naročito tokom i nakon 1999. godine. Na osnovu Rezolucije Savjeta bezbjednosti UN 1244, NATO je u julu 1999. oformio i poslao na Kosovo snage KFOR-a. Prisustvo međunarodnih snaga na Kosovu trebalo je da bude garant održanja mira i stabilnosti, ali i privrednog razvoja Kosova.

Tokom 2000. i 2001. UN i NATO saraduju u smirivanju etničkih sukoba na prostoru južne Srbije i Makedonije.

Stabilizacijom prilika na prostoru Zapadnog Balkana NATO se uključuje u mirovne aktivnosti UN i u ostalim regijama svijeta. Avganistan je najeklatantniji primjer. Može se reći da je upravo od preuzimanja NATO odgovornosti za stabilizaciju prilika u Avganistanu odnos NATO-a i UN-a ključan za normalizaciju prilika u toj napaćenoj zemlji. Pod mandatom UN NATO je u avgustu 2003. preuzeo odgovornost za snage ISAF zadužene za uspostavljanje mira u i oko grada Kabula. Postepeno, Savjet bezbjednosti UN svojim rezolucijama povećava zadatke ISAF-a (organizacija i kontrola predsjedničkih izbora u oktobru 2004, parlamentarnih izbora, septembar 2005), kao i područje njihovog djelovanja (izlazak iz Kabula u provincije Avganistana), daje se mandat NATO-u za uspostavljanje dodatnih snaga s ciljem jačanja autoriteta avganistanskih vlasti, rekonstrukcije i civilnog razvoja avganistanskog društva.

Na zahtjev vlasti Iraka, na osnovu Rezolucije Savjeta bezbjednosti UN broj 1546, NATO učestvuje u obuci i opremanju iračkih snaga bezbjednosti.

U julu 2005. na zahtjev Afričke unije, zajedno sa UN i Evropskom unijom, NATO se angažovao u stabilizaciji prilika u Darfuru u Sudanu. Osim podrške vaz-

dušnih snaga trupama Afričke unije, NATO pomaže pripadnicima Afričke unije u organizaciji štaba komandi na terenu te u obavještajnim poslovima.

Razgranata saradnja na terenu doprinijela je i uspostavljanju novih oblika institucionalnih veza na relaciji NATO-UN. Generalni sekretar NATO-a regularno izvještava generalnog sekretara UN ne samo o aktivnostima za koje je NATO od UN dobio mandat već i o konceptualnim promjenama koje NATO u sklopu svoje cjelokupne transformacije prolazi. Kontakti se održavaju i na nižim nivoima. NATO eksperti učestvuju na sastancima specijalizovanih tijela UN, ali i njihovim aktivnostima (UN kancelarija za izbjeglice, prirodne katastrofe, program za hranu, Kancelarija za borbu protiv terorizma i sl.).

Sve to ima za cilj funkcionalnije sprovođenje zadataka koje UN dodjeljuje snagama NATO-a, ali i postizanje većeg stepena kompatibilnosti i harmonizacije NATO-a i UN.

Zaključci i preporuke:

1. NATO je osnovan kao regionalna organizacija zadužena za mir i bezbjednost Sjevernoatlantskog prostora pod političkim okriljem Ujedinjenih nacija koje su od svog osnivanja univerzalna svjetska organizacija.

2. Sve članice NATO-a ujedno su i članice UN stoga insistiranje na zajedničkim humanitarnim vrijednostima i univerzalnim pravima i razvoju demokratije mora biti polazna osnova za sve zajedničke globalne akcije.

3. Obostrano članstvo treba iskoristiti za veći intenzitet političkih pregovora, dogovora prije nego se krene u određenu akciju u međunarodnoj zajednici. Treba ojačati frekvenciju bilateralnih sastanaka generalnog sekretara NATO-a i generalnog sekretara UN ili njihovih visokih opunomoćenih predstavnika.

5. Jače insistirati na mirnom rješavanju sporova, a ako se NATO odluči da vojno djeluje, svakako treba imati političku pozadinu i podršku UN.

6. U vrijeme globalnog svijeta kada sve veći broj zemalja na osnovu svojih različitosti stupa u regionalne oblike veza i saveza i tu fokusira svoje interese, UN je forum koji svim članicama omogućava zajednički dijalog i saradnju.

7. Ne treba zahtijevati niti očekivati da UN idu u razvoj vlastitih oružanih snaga. UN moraju ostati krovna politička organizacija zemalja Svijeta, zadužena prvenstveno za osiguranje političkog, diplomatskog dijaloga i uspostavljanje veza koje bi trebalo da pomognu izbjegavanju sukoba.

8. U multipolarnom svijetu međunarodnih odnosa Ujedinjene nacije bi mogle dobiti u budućnosti značajno mjesto i stoga bi se moglo očekivati da će NATO biti jedan od konkretnih instrumenata uz čiju pomoć se može realizovati mir i bezbjednost. Zajedno sa bezbjednosnim snagama EU, NATO bi mogao poslužiti kao instrument koji ima najviše iskustva, spremnosti i materijalnih sredstava i snaga da ostvari ciljeve UN.

2. 6. 2. ODNOS NATO I OSCE

NATO i OSCE imaju komplementarni zadatak osiguranja mira i bezbjednosti na evroatlantskom prostoru koji se ogleda u akcijama sprečavanja sukoba i uprav-

ljanja krizama, s tim što je OSCE teritorijalno i po broju članica veća regionalna organizacija.

Iako političke veze postoje još od prvih NATO poziva za jačanjem međunarodne institucionalne saradnje početkom 90-ih godina prošlog vijeka (Londonska deklaracija), o koherentnoj političkoj saradnji te dvije organizacije može se govoriti od 1999. godine. Naime, shodno rastućim izazovima bezbjednosti širom svijeta, a naročito na prostoru jugoistoka Evrope, u svom ključnom dokumentu – Strategijskom konceptu, usvojenom na proslavi pedesetog rođendana Saveza u Vašingtonu, kooperativna saradnja s ostalim pretežno bezbjednosnim organizacijama u svijetu definiše se kao nužnost i prioritet buduće NATO-ve politike. Samim tim organizacija OSCE dignuta je na listu prioriteta potrebnih i poželjnih partnera Saveza. Iste godine na svom samitu u Istanbulu OSCE usvaja dokument „Platforma o kooperativnoj sigurnosti”, kojim takođe naglašava potrebu intenzivnije saradnje s organizacijama koje se bave postizanjem mira i sigurnosti u svijetu, ali OSCE definiše i konkretna područja moguće saradnje. To su: uspostavljanje demokratije, prosperiteta i stabilnosti u Evropi, ali i u široj međunarodnoj zajednici. Pozivaju se predstavnici zainteresovanih organizacija, uključujući i NATO-a, da na zajedničkim sastancima diskutuju o kriznim političkim pitanjima na Starom kontinentu i šire, ali i pokušaju da ponude konkretna rješenja udruženim snagama. Na samitu u Pragu, 2002. godine, koji je po mnogo čemu bio ključan za cjelokupnu transformaciju NATO-a, Savez decidirano poziva OSCE da se pridruži savezničkim snagama u akcijama sprečavanja sukoba, upravljanja krizama i izgradnji civilnog društva u regijama u kojima su završene krize. Šira regija Mediterana pri tom je dobila prioritet. Nakon tragičnih terorističkih napada na SAD, 2001. godine, terorizam postaje glavni izazov bezbjednosti svim međunarodnim akterima, pa tako i u odnosima NATO-OSCE. U decembru 2003. na sastanku u Matrihtu OSCE u svojoj novousvojenoj Strategiji takođe borbu protiv terorizma stavlja visoko na listu svojih prioriteta.

Nestabilnosti Zapadnog Balkana, uključujući i otvorene oružane sukobe, poslužile su kao lakmus papir za testiranje takve saradnje. Nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma za BiH, NATO-ve snage IFOR i SFOR poslužile su kao okvir i garant snagama OSCE-a u implementaciji njihovih civilnih zadataka na terenu. NATO je fizički osiguravao pripadnike OSCE-a u BiH, distribuciju humanitarne pomoći, organizaciju i implementaciju izbora te ostale aktivnosti koje je OSCE sprovodio na terenu (vezano uz civilni aspekt sprovođenja Dejtonskog sporazuma).

U oktobru 1998. OSCE osniva i šalje tzv. verifikacione snage (Verification Mission) na Kosovo, koje imaju za cilj da spriječe radikalnije etničke sukobe srpskog i albanskog stanovništva na Kosovu. U tome im djelimično pomažu i snage NATO-a, no kako je ta, po konkretnim učincima, skromna zajednička misija stabilizacije prilika na terenu neuspjela, a kriza se dodatno usložila, OSCE u martu 1999. povlači svoje verifikacione snage s Kosova. Slijedi NATO-ov vojni napad, nakon čega OSCE, u sklopu Misije UN, sudjeluje u pokušajima uspostavljanja temelja za demokratski razvoj cjelokupnog kosovskog društva, zaštitu manjinskih prava te uspostavljanje albanskih administrativnih institucija. NATO snage KFOR pružale su bezbjednosnu garanciju za implementaciju svih tih ciljeva.

Do marta 2003. godine, kada EU stupa na scenu kao glavni mandator, OSCE i NATO uspješno sarađuju i u Makedoniji.

Smirivanjem situacije na Zapadnom Balkanu, saradnja NATO-a i OSCE u toj regiji ne prestaje. Godine 2003. na Ohridu, pod pokroviteljstvom NATO-a, OSCE-a i Evropske unije, zemlje regije obavezuju se da će, u saradnji s tim organizacijama, raditi na pitanjima osiguranja državnih granica i prekogranične saradnje u regiji. Takođe NATO-OSCE saradnja u toj još uvijek potencijalno turbulentnoj regiji nastavljena je. Čišćenje terena od zaostalih eksplozivnih naprava, uništavanje dijela lakog i malog naoružanja, sprečavanje šverca naoružanja samo su neke od zajedničkih aktivnosti, ali u kojima učestvuju i snage zemalja Zapadnog Balkana. Ipak, glavna aktivnost NATO-OSCE saradnje danas je, s prostora jugoistoka Evrope, premještena na krizna žarišta Bliskog istoka, Kavkaza i Centralne Azije.

Zaključci i preporuke:

1. NATO i OSCE imaju komplementaran zadatak osiguranja mira i bezbjednosti na evroatlantskom prostoru koji se ogleda u akcijama sprečavanja sukoba i upravljanja krizama, s tim što je OSCE teritorijalno i po broju članica veća regionalna organizacija.

2. Sastanci generalnog sekretara NATO-a i šefa OSCE-a, ali i saradnika tih organizacija na nižim operativnim nivoima, trebalo bi da se održavaju bar jedanput mjesečno (sada je to u skladu sa potrebama) u cilju bolje razmjene potrebnih informacija i planiranja zajedničkih aktivnosti jer je broj zajedničkih aktivnosti sve veći, a aktivnosti sve raznovrsnije.

3. Iako je veliki broj članica OSCE-a u punopravnom članstvu NATO-a ili u nekom obliku institucionalne povezanosti s NATO-om (Pzm, MAP, Mediteranski dijalog, Istanbulska inicijativa), organizacija OSCE u cjelini promatra se u NATO-u kao nezavisni politički akter s kojim NATO ostvaruje veze i saradnju kao sa zemljama koje nijesu u punopravnom članstvu NATO-a. To svakako zadržava pravni i politički subjektivitet i NATO-a i OSCE-a, a opet postoje potpisani sporazumi i dokumenti na osnovu kojih se može ostvarivati zajednička saradnja ako te dvije organizacije procijene da je to u njihovom obostranom interesu. Takav pravni okvir olakšava saradnju NATO-a s OSCE-om.

4. U svaku svoju akciju NATO bi jasno, na normativnoj osnovi, trebalo odmah da uključi, ali i da planira saradnju sa snagama OSCE-a, a da ne čeka da se oni samostalno uključe ili ne. Multidimenzionalnost savremenih globalnih kriza nužno traži kontinuiranu akciju i snaga NATO-a i OSCE-a.

5. U sistemu evropskih odnosa EU neće u budućnosti obuhvatiti sve evropske zemlje i postojaće potreba za održavanjem OSCE-a. Iako taj mehanizam neće imati ni neku veću snagu ni autoritet, on ipak može biti organizacija u kojoj se pojavljuju četiri značajna aktera: NATO, EU, SAD, Rusija. U optimističkoj viziji međunarodnih odnosa OSCE bi mogao biti organizacija koja bi postavila temelje panevropske sigurnosti pod uslovom da se usklade ruska i atlantska gledišta.

6. Stoga NATO mora nastaviti sa odnosima saradnje sa OSCE.

2. 6. 3. ODNOS NATO – EU

NATO je na samitu u Vašingtonu 1999. odlučio da bezbjednosna pitanja sa Evropljanima razmatra u direktnim odnosima sa Evropskom unijom. Istovremeno, Evropska unija od samita u Matrihtu do Lisabona pokušava institucionalizovati zajedničku evropsku spoljnu i bezbjednosnu politiku, uključujući i uspostavljanje vlastitih civilnih i vojnih snaga za implementaciju njene odbrambene komponente [2.29]. Iz toga proizlazi kako se posthladnoratovski odnosi NATO-a i EU konstantno suočavaju sa dva osnovna problema.

Prvo, sa željom NATO-a da ostane glavni bezbjednosno-odbrambeni stub transatlantizma i drugo, sa željom Evropske unije da uspostavi zajedničku bezbjednosnu i odbrambenu politiku, uključujući i adekvatne snage za njenu implementaciju.

Kompromisna rješenja koja su postignuta na relaciji NATO-EU (aranžman Berlin-plus, koncept ESDP) imala su za cilj da prepuste Evropljanima da samostalnije u odnosu na NATO učestvuju u kreiranju i osiguranju međunarodnog mira. Pa, ipak, kad god su Evropljani unutar EU osmislili i prihvatili određene inicijative u cilju brže i efikasnije uspostave evropske odbrane, NATO je osmislio svoje kontramjere [2.30]. Stoga danas analitičari za bezbjednosne odnose NATO-EU upotrebljavaju termin „zamrznuti sukob”.

Nagomilane protivrječnosti mogu se svrstati u dvije osnovne grupe. Prve su političkog tipa, a druge proizilaze iz konkretne implementacije bezbjednosnih snaga NATO-a i/ili EU na terenu.

Iako se govori i pokušava uspostaviti komplementarna bezbjednosna politika NATO-a i EU u Novom svjetskom poretku, ne postoji zajedničko političko tijelo ili tijela koja bi donosila za obje organizacije obavezujuće političke odluke. Naime, shodno svojoj komandnoj i organizacijskoj strukturi i NATO, kao i EU, ima vlastite političke organe. Njihove odluke odnose se isključivo na članice pojedinačne organizacije. Dvadeset i jedna od dvadeset i osam članica NATO-a ujedno su i članice EU, postoje članice NATO-a koje nijesu članice EU i obrnuto, što dodatno usložnjava proces ne samo donošenja već i implementacije određenih odluka usvojenih na parcijalnom nivou, bilo da se radi o NATO-u ili EU. Problem se donekle pokušao ublažiti uspostavljanjem predstavničkog tijela EU pri komandi NATO-a, no pitanje je koliko postoji stvarne političke volje da se efikasno saraduje u izradi bezbjednosnih planova, razmjeni informacija, kreiranju određenih civilno-vojnih akcija i sl.

Dio analitičara zalaže se za čvršću institucionalnu povezanost na političkom planu između NATO-a i EU. Međutim Nacrt prijedloga teksta ustava EU, kao ni revidirani tekst Ustava EU, to ne predviđa. Teško je za očekivati da će u budućem novom Strategijskom konceptu NATO-a postojati takva klauzula.

Druga grupa autora mišljenja je kako je upravo postojeća politička fleksibilnost u odnosima NATO-EU dobra i potrebna za stvaranje ad hoc koalicija upućenih na izvršenje određenih bezbjednosnih zadataka širom međunarodne zajednice.

Naredna velika grupa problema u odnosima NATO-EU vezana je uz konkretnu implementaciju bezbjednosnih zadataka na terenu. Akcije u kojima su na posredan ili neposredan način učestvovala civilne ili vojne snage i NATO-a i EU (Bosna, Ko-

sovo, Makedonija, Darfur, Avganistan) pokazale su čitav niz tehničkih problema s kojima se snage NATO-a i EU suočavaju u zajedničkim akcijama. Nepostojanje zajedničkih standarda naoružanja, tehnike i opreme prisutno je na gotovo svim nivoima. Zbog zaostajanja u naučnotehnološkoj trci pri proizvodnji sve sofisticiranijeg i skupljeg naoružanja, razvijene članice NATO-a, predvođene SAD, neprestano prozivaju EU. Pri tom se zaboravlja da ni sve članice NATO-a nijesu više voljne ni spremne izdvajati dva posto svog GDP-a za odbranu. Ako se i javno opominju zbog toga, opominju se kao članice EU, a ne NATO-a, čime se pridonosi generalnom stavu kako EU naprosto nije zainteresovana za modernizaciju svojih odbrambenih snaga.

Od samog početka NATO je želio razvoj evropskog bezbjednosnog i odbrambenog identiteta kompatibilnog s NATO-ovom vizijom i ulogom Evrope u Novom svjetskom poretku te NATO-om kao dominantnom bezbjednosnom organizacijom. Očekivalo se da svi budući evropski koraci budu tome prilagođeni, što nije uvijek bio slučaj. Sporadični pokušaji Francuske ili Njemačke da se EU odmakne od NATO-a na bezbjednosno-odbrambenom planu nijesu završili slavno po Evropljane. Od 1999. godine NATO ponavlja kako će s entuzijazmom prihvatiti i podržati svaku inicijativu i mjeru EU u cilju jačanja koncepta ESDI. Pri tom je postavio i osnovna pravila koje EU pri uspostavljanju samostalne odbrambene politike nikako ne smije prekršiti: no duplication, no decoupling, no discrimination (ne dupliranje, ne odvajanje, ne diskriminacija). Slogan koji je odmah unutar evroatlantskih saveznika prihvaćen kao „tri D” („three Ds”) u stvari pretpostavlja razvoj ESDP-a unutar NATO-a.

No, čak i za takav razvoj koncepta ESDP ne postoje razrađeni jasni mehanizmi i pravila pod kojim uslovima, kada, kako i koliko EU može računati na upotrebu NATO-ovih kapaciteta. Stoga nije slučajno da se odnosi na relaciji NATO-EU na bezbjednosnom planu sve više razilaze.

Zaključci i preporuke:

1. Trenutno razmimoilaženje mnogobrojnih stavova NATO i EU iz čega onda proizilaze i problemi u postizanju zajedničke politike, preduzimanju konkretnih akcija te kreiranju instrumenata i snaga za njihovu implementaciju rezultat su razjedinjenosti evropskih zemalja, članica EU i njihove nevoljnosti da prenose dio svog suvereniteta na supranacionalnu organizaciju – Evropsku uniju. Lisabonski ugovor te Nacrt teksta ustava EU pokušavaju na normativnom nivou da postignu veći stepen jedinstva na političkom, privrednom, bezbjednosnom planu EU, ali je opet pitanje volje članica da poštuju norme i usvojene akte.

2. Svijet budućnosti prema sadašnjim naznakama biće svijet multipolarnih odnosa. Evropa, predvođena EU, u tom svijetu može se pojaviti kao jedan od multipolarnih aktera pod uslovom da razvije svoj specifični identitet i stvori odgovarajuću strukturu vojnog i političkog djelovanja. Ako Evropa, predvođena EU, u tom pogledu zakaže, onda joj preostaje da bude dio atlantske cjeline i da u atlantskoj integraciji vidi mogućnosti svoga nastupa na međunarodnoj sceni, ističući u prvi plan atlantsko zajedništvo.

2. 7. REGIONALNE BEZBJEDNOSNE INICIJATIVE

Mehmedin Tahirović

Pojam Balkan je zbog čestih kriza kroz istoriju i nestabilnosti u regionu, predstavljao negativna značenja poput: nasilje, vjerska i etnička netrpeljivost, korupcija i podijeljenost. U engleskom jeziku riječ *balkanisation* (balkanizacija) označava neizlječivu rascjepkanost i netrpeljivost između frakcija unutar neke grupe. Zato se ta riječ izbjegava i ponekad smatra pogrdnom, iako je geografsko, etničko i prirodno područje Balkana kolijevka evropske civilizacije. Balkansko poluostrvo, skraćeno Balkan, je još od kraja 19. vijeka, zbog svoje posebne i složene istorije, postalo ne samo geografski već i politički pojam koji u vrijeme kriza ima negativan sadržaj. Postoji ideja i izraženo je nastojanje da se kompromitovana terminološka kategorija „Balkan” zamijeni neutralnom „Jugoistočna Evropa”. Termin „Zapadni Balkan” uvela je Evropska unija, za dio Balkana koji obuhvata zemlje bivše SFRJ, osim Slovenije, a uključujući i Albaniju. To nije ni geopolitička ni geostrateška kategorija, već praktičan političko-ekonomski termin [2.31].

Radi prevazilaženja istorijskih predrasuda i prepreka regionalne saradnje, na podstrek EU, NATO, OUN i SAD pokrenut je niz inicijativa u JIE [2.32], koje bi trebalo da doprinesu unapređenju stanja stabilnosti i bezbjednosti u regionu.

2. 7. 1. PROCES SARADNJE U JUGOISTOČNOJ EVROPI – SEECF (SOUTH-EAST EUROPE COOPERATION PROCESS)

Proces saradnje u Jugoistočnoj Evropi – SEECF je regionalni okvir saradnje koji je iniciran u junu 1996. godine na sastanku ministara inostranih poslova zemalja Jugoistočne Evrope u Sofiji, s ciljem promovisanja i jačanja dobrosusjedskih odnosa između zemalja Jugoistočne Evrope i transformisanja regiona u zonu mira, bezbjednosti, stabilnosti i saradnje.

Politički okvir ovog procesa saradnje pokriva pitanja bezbjednosti i stabilnosti, razvoj saradnje na planu ekonomije i zaštite životne sredine, promovisanje humanitarne, socijalne i kulturne saradnje, kao i saradnje u oblasti pravde, borbe protiv organizovanog kriminala, terorizma, trgovine drogom, oružjem i ljudima [2.33].

Članice SEECF su 11 država: Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Crna Gora, Grčka, Hrvatska, Makedonija, Moldavija, Rumunija, Srbija i Turska. Predsjedavanje SEECF traje godinu dana, obično od juna do juna naredne godine, a predsjedavajući je ministar inostranih poslova. Trenutno SEECF-om predsjedava Turska.

Crna Gora je u statusu posmatrača prisustvovala sastancima SEECF od novembra 2006. godine, dok je punopravni član postala 10. 05. 2007. godine, a preuzimanje jednogodišnjeg predsjedavanja izvršiće u junu 2010. godine. Vlada Crne Gore je pripremila prioritete predsjedavanja i kalendar aktivnosti, gdje su, između ostalog, planirani Sastanak ministara odbrane i Konferencija o korupciji i organizovanom kriminalu.

Savjet za regionalnu saradnju (RCC) nastao je odlukom država članica Procesa saradnje u Jugoistočnoj Evropi (SEECF) i Evropske unije o transformaciji Pak-

ta stabilnosti za Jugoistočnu Evropu (PSJIE) u mehanizam regionalnog vlasništva. Glavni cilj transformacije je preuzimanje regionalnog vlasništva nad regionalnom saradnjom. Aktivnosti RCC usmjerene su na šest oblasti: ekonomski i socijalni razvoj; infrastruktura i energetika; pravda i unutrašnji poslovi; bezbjednosna saradnja i izgradnja ljudskih resursa, uz parlamentarnu saradnju, kao preovlađujuću temu koja je povezana sa svim oblastima. Crna Gora je stupila u članstvo u februaru 2008. godine i uplaćuje godišnju kontribuciju za članstvo u iznosu od 40.000 eura. Takođe, aktivno učestvuje u projektno orijentisanoj saradnji kroz participaciju u projektima poput uspostavljanja Mehanizma osiguranja od prirodnih nepogoda za Jugoistočnu i Centralnu Evropu (SECE-CRIF) i izgradnje Regionalnog centra za zajedničku borbu protiv požara (SEEFREC). U Sekretarijatu RCC su zaposlena dva crnogorska predstavnika.

2. 7. 2. INICIJATIVA ZA JUGOISTOČNU EVROPU – SEEI (SOUTH-EAST EUROPE INITIATIVE)

Inicijativa za Jugoistočnu Evropu pokrenuta je na samitu NATO-a u Vašingtonu 1999. godine s ciljem promocije regionalne saradnje i dugotrajne bezbjednosti i stabilnosti u regionu [2.34]. Od tog vremena, NATO-ov se doprinos izgradnji bezbjednosti i stabilnosti u Jugoistočnoj Evropi od mirovne operacije proširio u realizaciju bezbjednosne saradnje u regionu.

Inicijativa se temelji na četiri stuba: Konsultativni forum za bezbjednosna pitanja Jugoistočne Evrope; otvorena *Ad Hoc* Radna skupina (*Ad Hoc Working Group*, AHWG) za regionalnu saradnju u Jugoistočnoj Evropi pod nadležnošću Evroatlantskog partnerskog vijeća (EAPC); radni mehanizmi Partnerstva za mir (PfP) i ciljani programi sigurnosne saradnje za zemlje regije [2.35].

Nadzorna grupa za bezbjednosnu saradnju u Jugoistočnoj Evropi (*South-East Europe Security Cooperation Steering Group*, SEEGROUP) uspostavljena je oktobra 2000. godine, u svrhu koordinacije i podsticanja projekata koji doprinose bezbjednosti i stabilnosti u regionu. Pored država Jugoistočne Evrope, u radu Nadzorne grupe učestvuju i SAD, Italija, Švajcarska, Velika Britanija, Austrija i Švedska. Nadzorna grupa se okuplja redovno, u sjedištu NATO-a, i njom predsjedava jedna od država učesnica, na rotirajućoj osnovi. Predsjedavajući SEEGROUP 2005. godine bila je Srbija i Crna Gora, 2006. godine to je bila Bosna i Hercegovina, a 2007. godine predsjedavajuća je bila Hrvatska. Jedan od najskorijih primjera saradnje u okviru Nadzorne grupe je izrada Okvirnih smjernica (*Framework Guidelines*) kojima se razvija i unapređuje bezbjednost granica u cilju koordinacije zajedničkih napora u borbi protiv organizovanog kriminala, terorizma, trgovine ljudima, drogom, oružjem i drugim nedozvoljenim robama i materijalima.

Glavno dostignuće Inicijative za Jugoistočnu Evropu je, svakako, usvajanje Dokumenta o zajedničkim procjenama regionalnih bezbjednosnih izazova i mogućnosti Jugoistočne Evrope (*South-East Europe Common Assessment Paper on Regional Security Challenges and Opportunities*, SEECAP), 29. maja 2001. godine u Budimpešti. To je iscrpan i akciono orijentisan pregled bezbjednosnog okruženja u Jugoistoč-

noj Evropi, koji odražava zajedničko viđenje izazova i prijatnji, kao i mogućnosti za saradnju u suočavanju sa njima.

Za NATO Jugoistočna Evropa predstavlja oblast od posebnog značaja. Angažovana aktivno u ovom regionu, od sredine devedesetih godina, Alijansa je suštinski zainteresovana za očuvanje bezbjednosti u ovom dijelu svijeta, čija nestabilnost, kako je istorija pokazala, direktno ugrožava stabilnost evroatlantskog prostora. Iako je prepustila vođstvo mirovnih operacija Evropskoj uniji u Bosni i Hercegovini i Makedoniji, NATO je i dalje odgovoran za mirovnu misiju KFOR na Kosovu [2.36].

Na osnovu SEEI pokrenuti su i drugi oblici aktivne regionalne saradnje, kao što su: Američko-jadranska povelja – A 5 (*USA-Adriatic Charter*); Saradnja ministara odbrane Jugoistočne Evrope – SEDM (*Southeastern Europe Defense Ministerial*), u čijem okviru je formirana Brigada država Jugoistočne Evrope (*South-East European Brigade, SEEBRIG*); Regionalni centar za verifikaciju i implementaciju kontrole naoružanja RACVIAC (*Regional Arms Control Verification and Implementation Assistance Centre*); Inicijativa za saradnju u Jugoistočnoj Evropi – SECI (*South-East Europe Co-operation Initiative*), u okviru koje je formiran Regionalni centar za borbu protiv prekograničnog kriminala (SECI – *Regional Center for the Combating of Transbordering Crime*) i druge slične inicijative. Crna Gora je nastavila članstvo SCG u SEEI nakon proglašenja nezavisnosti 2006. godine.

2. 7. 3. AMERIČKO-JADRANSKA POVELJA – A5 (U. S – ADRIATIC CHARTER)

Američko-jadranska povelja je nastala po uzoru na Američko-baltičku povelju koju su predsjednici Estonije, Letonije i Litvanije potpisali sa predsjednikom SAD 16. januara 1998. godine u Vašingtonu. Američko-jadransku povelju su 2. maja 2003. godine, uz prisustvo državnog sekretara SAD Kolina Pauela, u Tirani potpisali ministri inostranih poslova Hrvatske, Albanije i Makedonije, a inicijativa je pokrenuta na samitu NATO-a u Pragu 2002. godine. Poveljom se obavezuju sve strane da ojačaju demokratske institucije, civilno društvo, vladavinu prava, tržišnu ekonomiju i NATO kompatibilne vojne snage; borbu protiv korupcije i kriminala; zaštitu ljudskih prava i sloboda i promoviše tijesna bilateralna, regionalna i multilateralna politička, odbrambena i ekonomska saradnja [2.37].

Crna Gora je 03. 12. 2006. godine dobila status posmatrača u Jadranskoj povelji, dok je punopravni član ove inicijative, zajedno sa BiH, postala 04. 12. 2008. godine²¹. Od tada ova inicijativa ima oznaku A–5. Radi pružanja doprinosa aktivnostima

²¹ Dana 23. 04. 2009. godine održan je sastanak Jadranske povelje na nivou političkih direktora ministarstava inostranih poslova zemalja članica. Crna Gora je prvi put učestvovala u radu Jadranske povelje kao punopravan član; 08. 05. 2009. godine – ministar inostranih poslova Milan Ročen učestvovao je na sastanku ministara inostranih poslova zemalja članica Jadranske povelje u Tirani, prvi put od prijema u punopravno članstvo u A5; 21. 05. 2009. godine – načelnik Generalštaba Vojske Crne Gore prisustvovao je 10. konferenciji na-

Američko-jadranske povelje, Crna Gora je organizovala Konferenciju načelnika generalštabova Američko-jadranske povelje u septembru 2009. godine u Crnoj Gori.

2. 7. 4. SARADNJA MINISTARA ODBRANE JUGOISTOČNE EVROPE – SEDM (SOUTH EASTERN DEFENCE MINISTERIAL)

Inicijativa za uspostavljanje saradnje na nivou ministara odbrane JIE-Jugoistočne Evrope pokrenuta je na sastanku ministara odbrane u Tirani, u martu 1996. godine, sa namjerom jačanja saradnje zemalja regiona, Italije i SAD na planu odbrane.

Osnovni cilj saradnje ministara odbrane JIE, Italije i SAD je intenziviranje razumijevanja i političko-vojne saradnje radi jačanja stabilnosti i bezbjednosti u regionu. Takođe, SEDM bi trebalo, putem međunarodne saradnje sa ostalim zemljama JIE koje nijesu članice NATO-a, kroz program Partnerstvo za mir, da omogući što brže uključenje u evroatlantske integracije.

Na prvoj seriji sastanaka su se okupili ministri odbrane, pomoćnici ministara odbrane i načelnici generalštabova zemalja Jugoistočne Evrope, a potom je proces nastavljen kroz rad dva odbora:

– Političko-vojni upravni odbor – PMSC (*Political-Military Steering Committee*) je organ nadležan za odlučivanje u političko-vojnoj oblasti Multinacionalnih mirovnih snaga za JIE – PMFSEE (*Multinational Peace Force Southeastern Europe*), koje su u sastavu Brigade za očuvanje mira u JIE SEEBRIG (*Southeastern Europe Peacekeeping Brigade*), uspostavljen u septembru 1998. godine;

– Koordinacioni odbor SEDM-CC (*Coordination Committee*) je mehanizam uspostavljen u oktobru 2000. godine, koji koordinira sve SEDM inicijative i aktivnosti izvan oblasti PMSC, kao i elaboraciju relevantnih predloga koji treba da budu dostavljeni ministrima na uvid i odobrenje.

Saglasno sporazumima članica SEDM procesa, delegacije SEDM-CC i PMSC se redovno sastaju dva puta godišnje u državi koja predsjedava na period od dvije godine. Za vrijeme predsjedavanja svaka država formira Sekretarijat koji se brine za pripremu i organizaciju sastanaka delegacija SEDM-CC i PMSC.

Za period 2001–2003. godine SEDM procesom je predsjedavala Rumunija, 2003–2005. godine Turska, 2005–2007. godine Albanija, a od polovine 2007. godine Makedonija.

Proteklih godina SEDM je pokrenuo nekoliko uspješnih inicijativa i projekata [2.38] :

– *Multinacionalne mirovne snage za JIE – PMFSEE (Multinational Peace Force Southeastern Europe)*, koje su u sastavu Brigade za očuvanje mira u JIE – SEEBRIG (*Southeastern Europe Peacekeeping Brigade*) formirane u okviru inicijative SAD, koja je pokrenuta na samitu NATO-a u Madridu, jula 1997. godine. Sporazum o formiranju multinacionalnih mirovnih snaga JIE potpisan je u Skoplju 26. septem-

čelnika generalštabova zemalja članica Američko-jadranske povelje (A-5) u Tirani. Vidjeti: Nezavisni dnevnik Vijesti, Načelnik GŠ VCG na Konferenciji načelnika GŠ A-5, Podgorica, 22. 05. 2009. godine

bra 1998. godine, od strane ministara odbrane Albanije, Bugarske, Grčke, Italije, Makedonije, Rumunije i Turske, uz prisustvo ministara odbrane SAD i Slovenije u svojstvu posmatrača.

– U turskom gradu Antaliji, decembra 2001. godine, osnovana je *Radna grupa – WG (Working Group)* u cilju pružanja vojne podrške neproliferaciji oružja za masovno uništenje – *WMD (Weapons of Mass Destruction)* i protiv proliferacije, za graničnu bezbjednost i borbu protiv terorizma – *CBSC (Counter-Proliferation, Border Security and Counter Terrorism)*, koju dogovaraju i implementiraju ministri odbrane JIE.

– U oktobru 2000. godine deset ministara odbrane JIE SEDM procesa prihvatili su predlog Sjedinjenih Država o formiranju *Simulacione mreža JIE – SEESIM (South Eastern Europe Simulation Network)*. Kroz niz vježbi na simultanoj osnovi, SEESIM treba da bude osnova za sprovođenje nekoliko inicijativa i projekata koji funkcionišu u okviru SEDM-a. Ove inicijative obuhvataju: Brigadu Jugoistočne Evrope – *SEEBRIG*; Operativnu inženjerijsku grupu – *ETF (Engineer Task Force)*; Radionice za civilno vojno planiranje u slučaju vanrednog stanja – *CMEP (Civil-military emergency planning)* i Partnerski sistem za upravljanje informacijama u miru – *PIMS (Partnership for Peace Information Management System)*, koji sponzorišu SAD. SEESIM takođe treba da bude uvod u regionalne stvarne (aktivne) vježbe i operacije za reagovanje u stvarnim vanrednim situacijama u svijetu.

– *Saradnja u oblasti odbrambene industrije, istraživanja i tehnologije – SEEDIRET (Cooperation in Southeastern Europe Defense Industries, Research and Technology)*, pokrenuta u oktobru 2002. godine, u Bukureštu.

– *Povezivanje vojnih bolnica – IMIHO (Interconnection of Military Hospitals)*, u okviru SEDM procesa.

– *Saradnja u oblasti vojnog obrazovanja JIE – SEMEC (South Eastern Europe Military Education Cooperation)*. Projekat je pokrenut u Tirani 2007. godine.

Navedene aktivnosti treba da promovišu saradnju i vojnu transparentnost, izgradnju nacionalnih i regionalnih odbrambenih kapaciteta, ojačaju interoperabilnost i kompatibilnost sa NATO strukturom, u cilju daljeg širenja evroatlantske zajednice.

Iako SEDM nema stalnu strukturu, tj. nema osnivačku povelju niti stalni sekretarijat, njegovi godišnji sastanci na nivou ministara i zamjenika ministara odbrane su generisali raznovrsne konsultacije, vježbe i radionice koje su izgradile efikasnu saradnju među regionalnim liderima u oblasti odbrane i ojačale interoperabilnost partnerskih oružanih snaga sa NATO-om. Vodeći simbol SEDM-ovog doprinosa regionalnoj bezbjednosti je PMFSEE, koji teži sposobnosti da formira do brigadnog nivoa multilateralne snage za sprečavanje regionalnih konflikata i za operacije za podršku mira. U vezi s tim, struktura snaga unutar PMFSEE, njihova komanda i kontrola, obuka, informatička i logistička struktura, će na širokom planu biti kompatibilna sa postojećom NATO strukturom.

U sastavu SEDM se trenutno nalazi 14 zemalja-članica: 9 članica NATO (Albanija, Bugarska, Hrvatska, Grčka, Italija, Rumunija, Slovenija, Turska i SAD), pet članica programa Partnerstvo za mir (BiH, Makedonija, Crna Gora, Srbija i Ukrajina).

na), dok Moldavija i Gruzija imaju status posmatrača. Crna Gora je postala članica SEDM 21. 10. 2009. godine na sastanku ministara odbrane SEDM u Sofiji, Bugarska.

2. 7. 5. INICIJATIVA ZA POMOĆ ZEMLJAMA JUGOISTOČNE EVROPE – SEEC (SOUTHEAST EUROPE CLEARINGHOUSE)

Forum za pomoć zemljama Jugoistočne Evrope za uništavanje viška naoružanja (South East Europe Clearinghouse – SEEC) je regionalna bezbjednosna inicijativa, koju su 2004. godine pokrenuli Evropska komanda OS SAD (US EUCOM) i Ministarstvo odbrane Republike Slovenije. Cilj ove inicijative ogleda se u donatorskoj pomoći zemljama Jugoistočne Evrope, kandidatima za NATO (Albanija, Hrvatska, Makedonija, Srbija, Crna Gora i BiH), a radi ubrzanja procesa pristupanja evroatlantskim integracijama.

Demilitarizacija i sigurno skladištenje konvencionalnog naoružanja su jedan od prioriteta u okviru procesa reforme sistema odbrane, na osnovu odgovarajućih sporazuma sa UN, standarda NATO-a, kao i u skladu sa obavezama koje propisuje OEBS.

Na osnovu SEEC Inicijative, Vlada Crne Gore je formirala Program „MONDEM – Montenegro Demilitarization” [2.39], kao dio Programa razvoja kapaciteta za demilitarizaciju i sigurnog skladištenja naoružanja i konvencionalne municije „SALV” za Crnu Goru. Program realizuju zajedno Ministarstvo odbrane, ispred Vlade Crne Gore, UNDP i OEBS.

U okviru ove inicijative Ministarstvo odbrane je početkom 2008. godine potpisalo Tehnički sporazum sa Ministarstvom inostranih poslova SAD za uništavanje malog i lakog naoružanja i raznih vrsta municije [2.40]. Takođe se u okviru SEEC inicijative od 2008. godine realizuje projekat DSSR (Defence Security Sector Reform), vođen od strane norveških eksperata.

U okviru Clearinghouse uspostavljen je mehanizam komunikacije na nivou političkih direktora ministarstava odbrane (pomoćnika ministara odbrane za politiku odbrane), od ideje koja je nastala još na Šestoj konferenciji SEEC u Sarajevu, 2006. godine. Ovaj mehanizam funkcioniše tako što svakoj Konferenciji SEEC-a prethodi politički dogovor njenih članica. Na tim sastancima se prethodno donose političke odluke na nivou političkih direktora ministarstava odbrane a potom se na konferenciji na ekspertskom nivou razrađuju odluke i preciziraju načini i procedure realizacije.

Na Konferenciji SEEC-a, koja je održana u Bečićima u Crnoj Gori od 17. do 19. juna 2009. godine, pokrenuta je inicijativa od strane Ministarstva odbrane Crne Gore za formiranje „Regionalnog centra za obuku pilota helikoptera”, što je prihvaćeno od strane svih učesnika Konferencije. Ovu inicijativu je nedugo zatim, u julu 2009. godine u Briselu, prihvatila i Evropska odbrambena agencija – EDA (*European Defence Agency*). S obzirom na veoma povoljne geografske karakteristike terena i iskustvo koje piloti helikoptera u Crnoj Gori posjeduju još iz vremena SFRJ, kada je u Podgorici postojao sličan Vojni centar, ovo predstavlja veoma važan doprinos Crne Gore razvoju povjerenja i bezbjednosne saradnje u regionu.

Crna Gora je punopravan član SEEC-a od novembra 2006. godine.

2. 7. 6. CENTAR ZA BEZBJEDNOSNU SARADNJU RACVIAC (REGIONAL ARMS CONTROL VERIFICATION AND IMPLEMENTATION ASSISTANCE CENTRE)

U Zagrebu je 2000. godine osnovan RACVIAC kao Regionalni centar za pomoć u sprovođenju Sporazuma o kontroli naoružanja. Prvobitni cilj bio je da se u okviru njega obezbijedi obuka za kvalitetno sprovođenje sporazuma o kontroli naoružanja, promovišu mjere za izgradnju povjerenja i bezbjednosti i osnaži saradnja u Jugoistočnoj Evropi (JIE).

S obzirom na to da je izvorna potreba postojanja Centra vremenom postepeno nestajala, RACVIAC je izmijenio i nadogrudio svoju prvobitnu namjenu – izvršio je transformaciju, pa je na osnovu toga i promijenjen naziv Centra koji sada glasi: RACVIAC – Centar za bezbjednosnu saradnju (*Centre for Security Cooperation*).

Saradnja Crne Gore i RACVIAC-a se prvenstveno sastoji od učešća lica iz Crne Gore na kursovima i konferencijama, a postoji mogućnost da Crna Gora i ima stalnog člana u Centru kada se za to bude ukazala potreba i stvorili uslovi.

Od 07. oktobra 2009. godine Crna Gora predsjedava MAG-om (Multinational Advisory Group – Multinacionalna savjetodavna grupa), koja je rukovodeće tijelo RACVIAC-a.

Crna Gora je punopravan član RACVIAC-a od 21. 03. 2007. godine

2. 7. 7. REGIONALNI CENTAR ZA BORBU PROTIV PREKOGRANIČNOG KRIMINALA – SECI (REGIONAL CENTER FOR THE COMBATING OF TRANSBORDING CRIME)

Regionalni centar za borbu protiv prekograničnog kriminala, SECI Centar u Bukureštu, osnovan je u cilju razvijanja regionalne saradnje na područjima borbe protiv terorizma i organizovanog kriminala. Članice SECI Centra su: Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Crna Gora, Grčka, Hrvatska, Mađarska, Makedonija, Moldavija, Rumunija, Slovenija, Srbija i Turska.

Na sastanku Komiteta za zajedničku saradnju regionalnog SECI Centra, 06. 06. 2008. godine, Crna Gora je primljena u članstvo. Na osnovu Vlade Uredbe o slanju policijskih predstavnika u inostranstvo, u novembru 2009. godine u ovaj centar je upućen prvi predstavnik Uprave policije Crne Gore.

2. 7. 8. INICIJATIVA ZA SPREMNOST I PREVENCIJU KATASTROFA ZA JUGOISTOČNU EVROPU – DPPI SEE (DISASTER PREPAREDNESS AND PREVENTION INITIATIVE FOR SOUTH-EASTERN EUROPE)

Inicijativa za spremnost i prevenciju katastrofa za Jugoistočnu Evropu – DPPI SEE nastala je u novembru 2000. godine kao inicijativa Pakta stabilnosti za Jugoistočnu Evropu sa ciljem kreiranja kohezivne strategije za prevenciju i spremnost za djelovanje u katastrofama, kako prirodnih tako i onih izazvanih ljudskim faktorom.

U radu Inicijative učestvuju predstavnici nacionalnih službi za zaštitu i spasavanje 13 država JIE: Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Crne Gore, Grčke, Hrvatske, Mađarske, Makedonije, Moldavije, Rumunije, Slovenije, Srbije i Turske.

Države članice su potpisale Memorandum o saglasnosti o institucionalnom okviru Inicijative za spremnost i prevenciju katastrofa kojim se definišu njihova prava i obaveze.

DPPI saraduje sa međunarodnim organizacijama NATO, UN, IFRC, EU i OSCE, nacionalnim službama za zaštitu i spasavanje Kraljevine Danske – DEMA i Kraljevine Švedske – SRSA, dok sve njene aktivnosti koordinira Sekretarijat koji se nalazi u Sarajevu, Bosna i Hercegovina, od 2005. godine. Crna Gora je članica Inicijative od njenog osnivanja i uplaćuje redovnu godišnju kontribuciju za članstvo u iznosu od 25.000 eura (Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave). Crna Gora je potpisala Memorandum o razumijevanju institucionalnog okvira Inicijative 24. septembra 2007. godine. Na planu aktivnosti Inicijative potpisan je Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Hrvatske o saradnji u zaštiti od prirodnih i civilnih katastrofa u Zagrebu, Republika Hrvatska, 27. maja 2008. godine.

2. 7. 9. REGIONALNA ANTIKORUPCIJSKA INICIJATIVA – RAI (REGIONAL ANTICORUPTION INTIATIVE)

Regionalna antikorupcijska inicijativa – RAI je prvobitno uspostavljena u Sarajevu, februara 2000. godine, pod nazivom Pakt stabilnosti za borbu protiv korupcije – SPAI, u cilju sveobuhvatne borbe protiv korupcije kao jedne od najozbiljnijih prijetnji za oporavak i razvoj zemalja Jugoistočne Evrope. Trenutno, članice Inicijative su devet zemalja iz regiona: Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Makedonija, Moldavija, Crna Gora, Rumunija i Srbija i jedan posmatrač – UNMIK-a, pružajući opšti okvir za koordinaciju i optimizaciju napora u borbi protiv korupcije.

Septembra 2003, Rukovodna grupa SPAI-a uspostavila je Sekretarijat organizacije u Sarajevu, čime je unaprijeđeno regionalno vlasništvo nad Inicijativom i poboljšana sposobnost da vode borbu protiv korupcije u JIE. (Inicijalno, funkciju SPAI Sekretarijata vršile su Savjet Evrope i OEBS.) Šest mjeseci kasnije, Sekretarijat je postao operativan. Sekretarijat koji čine stručnjaci iz regiona osnovan je kao izvršno tijelo Inicijative i trenutno je jedini centar u Jugoistočnoj Evropi posvećen isključivo borbi protiv korupcije na regionalnom nivou. Glavnu aktivnost predstavlja direktna pomoć državama članicama u uspostavljanju standarda i ispunjavanju potreba koje se odnose na pravosuđe i unutrašnje poslove u procesu pristupanja EU.

Od 9. oktobra 2007. godine i 11. sastanka Rukovodne grupe u Crnoj Gori, po odluci država članica, Inicijativa Pakta stabilnosti za borbu protiv korupcije je preimеноvana u Regionalnu antikorupcijsku inicijativu RAI, u skladu s transformacijom Pakta za stabilnost u Savjet za regionalnu saradnju – RCC.

RAI djeluje kao regionalni proces kroz koji države JIE, lokalne i međunarodne organizacije kombinuju svoje napore kako bi obuzdale korupciju u Jugoistočnoj Evropi.

Rukovodna grupa je tijelo za donošenje odluka Regionalne inicijative. Ona okuplja visoke predstavnike država članica Inicijative, drugih država, međunarod-

nih organizacija i međunarodnih finansijskih institucija koji su članovi Inicijative. Trenutno je čine predstavnici devet država članica: Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Hrvatske, Crne Gore, Rumunije, Makedonije i Srbije, kao i predstavnik Kosova u statusu posmatrača. Grupa predstavlja vodeće tijelo Inicijative koje omogućava da se načini borbe protiv korupcije raspravljaju na ravnopravnoj osnovi i donose odgovarajuće odluke koje mogu sadržati široke odgovore na te izazove.

Predsjedavajući igra centralnu ulogu u okviru Inicijative, predstavlja Inicijativu u odnosima sa svim međunarodnim partnerima i promoviše sprovođenje strateških ciljeva Inicijative.

Crna Gora je stupila u članstvo Inicijative u februaru 2000. godine, a predsjedavala je od 9. oktobra 2007. godine u mandatu do dvije godine. Crna Gora (Uprava za antikorupcijsku inicijativu) uplaćuje redovnu godišnju kontribuciju u iznosu od 24.000 eura. Crna Gora je juna 2008. godine organizovala ljetnju školu za mlade sudije i tužioce iz devet zemalja regiona: Moldavije, Bugarske, Rumunije, Srbije, Makedonije, Bosne i Hercegovine i Crne Gore.

2. 7. 10. KONVENCIJA O POLICIJSKOJ SARADNJI U JUGOISTOČNOJ EVROPI – PCC SEE (POLICE COOPERATION IN SOUTH-EASTERN EUROPE)

Promjene u percepciji i razumijevanju bezbjednosti u Novom svjetskom poretku učinile su sisteme granične bezbjednosti kao i međunarodnu policijsku saradnju veoma važnim i postavile za potrebu poboljšanje kontrole granica, pravnog okvira i potrebu organizacije i strukturnih promjena unutar policijskih organizacija.

Radi ostvarenja tog cilja, 5. maja 2006. godine u Beču, tokom predsjedavanja Austrije EU, ministri unutrašnjih poslova Albanije, Bosne i Hercegovine, Makedonije, Moldavije, Rumunije, Srbije i Crne Gore potpisali su Konvenciju o policijskoj saradnji u Jugoistočnoj Evropi.

Nakon ratifikacije od svih sedam država potpisnica, Konvencija je stupila na snagu 10. oktobra 2007. godine. Dodatno, Republika Bugarska je pristupila Konvenciji 25. septembra 2008. godine

Norme Konvencije obezbjeđuju pravni okvir za sveobuhvatnu policijsku saradnju između država potpisnica. Konvencija se zasniva na načinu saradnje koji je već uspostavljen u okviru Šengenskog sporazuma država EU i ima za cilj jačanje policijske saradnje i brzu razmjenu informacija.

Glavne aktivnosti radi pune implementacije Konvencije su zasnovane na tri stuba:

1. proces donošenja odluka – član 33 Konvencije daje Komitetu ministara obavezu odlučivanja o implementaciji, interpretaciji i primjeni Konvencije;
2. implementacioni program – ugovorne strane se pripremaju za uspostavljanje operativnih kapaciteta za punu implementaciju Konvencije u saradnji i uz podršku međunarodnih partnera;
3. operativna saradnja – Konvencija sama po sebi predstavlja alat za operativnu saradnju, koja bi trebalo da bude kontinuirana.

Na sastanku Komiteta ministara, 17. jula 2008. godine u Beču, date su ključne preporuke koje se odnose na dopune i izmjene nacionalnih zakona ugovornih strana, zaključivanje bilateralnih i multilateralnih ugovora, razvoj PCC SEE Priručnika, uspostavljanje nacionalnih centralnih jedinica i zajedničkih operativnih centara, kao i uspostavljanje standardizovanog treninga i obuke za pitanja vezana za Konvenciju. Od samog početka implementacionog procesa ugovorne strane su podržane od strane Austrije, Slovenije, Lihtenštajna, Švajcarske i DCAF-a. U cilju efikasnije implementacije Konvencije, odlukom Komiteta ministara, na sastanku 17. jula 2008. godine, formiran je i Sekretarijat PCC SEE sa sjedištem u Ljubljani, Slovenija, koji je postao operativan 1. septembra 2008. godine.

2. 7. 11. UDRUŽENJE ŠEFOVA POLICIJA ZEMALJA JUGOISTOČNE EVROPE – SEPCA (SOUTHEAST EUROPEAN POLICE CHIEFS ASSOCIATION)

Udruženje šefova policija zemalja Jugoistočne Evrope nastalo je kao rezultat djelovanja Kanadske kraljevske konjičke policije u okviru Kanadskog regionalnog projekta obuke i podrške – CRTSP (*Canadian Regional Training and Support Project*), a formalno je osnovano 20. januara 2002. godine u Valbandonu, Hrvatska, potpisivanjem Rezolucije o osnivanju. Organizacija broji deset članica: Albanija, Bugarska, BiH–Federacija, BiH–Republika Srpska, Crna Gora, Hrvatska, Makedonija, Moldavija, Rumunija i Srbija.

Nakon potpisivanja novog SEPCA Statuta, 2007. godine, asocijacija je izgradila partnerstvo sa Švajcarskom agencijom za razvoj i koordinaciju – SDC (*Swiss Agency for Development and Cooperation*) i Ženevskim demokratskim centrom za kontrolu oružanih snaga DCAF (*Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces*).

Misija organizacije je promocija i podrška jačanju razvoja i integracije regiona po pitanju demokratskih policijskih principa; saradnja, razvoj i implementacija policijskih strategija, sistema i procedura u regionu; profesionalni razvoj policijskih službi u regionu; donošenje mjera za prevenciju i sprečavanje kriminala i razvijanje partnerstva između policije i građana i implementacija koncepta policija u lokalnoj zajednici, praksa i strategija.

U okviru Udruženja funkcioniše Izvršni odbor i pet pododбора: za organizovani kriminal, policiju u zajednici, edukaciju i obrazovanje, legislativu i projekte. Pododborom za projekte predsjedava Crna Gora. Uprava policije ima nacionalnog koordinatora i oficira za komunikaciju za saradnju sa Udruženjem.

Na zasjedanju Generalne skupštine SEPCA, koja je održana od 14. do 16. aprila 2010. godine u Opatiji, Hrvatska, za predsjednika Izvršnog odbora izabran je direktor Policije Makedonije Ljupčo Todorovski, a za članove direktor Uprave policije Crne Gore Veselin Veljović i direktor Policije Federacije Bosne i Hercegovine Zlatko Miletić. Izbor ovog tijela vrši se po sistemu rotacije i ima mandat od jedne godine.

Inicijative bezbjednosne saradnje u Jugoistočnoj Evropi (JIE) razvijale su se postupno prema prioritetima za iznalaženje odgovora na konkretne izazove bezbjednosti u regionu. U početnom periodu one su se ogledale prevashodno na vojnom

planu, gdje je NATO imao nezamjenjivu ulogu, dok su se kasnije razvijali različiti oblici policijske saradnje i civilne zaštite u različitim kriznim situacijama.

Osnove te saradnje u Novom svjetskom poretku postavljene su na sastanku ministara inostranih poslova zemalja JIE u Sofiji, u junu 1996. godine, kada je otpočeo Proces saradnje u Jugoistočnoj Evropi – SEECP, kao regionalni okvir za saradnju koji je iniciran s ciljem promovisanja i jačanja dobrosusjedskih odnosa između zemalja JIE i transformisanja regiona u zonu mira, bezbjednosti, stabilnosti i saradnje.

Kao logični slijed prethodne, sa namjerom jačanja saradnje zemalja regiona, Italije i SAD na planu odbrane, u Tirani je u martu 1996. godine pokrenuta Inicijativa za uspostavljanje saradnje na nivou ministara odbrane Jugoistočne Evrope – SEDM. Intenziviranje političko-vojne saradnje između zemalja regiona, SAD i Italije kroz SEDM proces imalo je za cilj jačanje stabilnosti i bezbjednosti u regionu. Takođe, SEDM je trebalo putem međunarodne saradnje sa ostalim zemljama JIE koje nijesu članice NATO-a, kroz program Partnerstvo za mir, da omogući što brže uključjenje u evroatlantske integracije.

U cilju promocije regionalne saradnje i dugotrajne bezbjednosti u regionu, čija nestabilnost, kako je istorija pokazala, direktno ugrožava stabilnost evroatlantskog prostora, NATO je na samitu u Vašingtonu 1999. godine pokrenuo Inicijativu za Jugoistočnu Evropu – SEEL. Od vremena kada je sprovodio operacije uspostavljanja i očuvanja mira na Balkanu, počev od 1995. godine, NATO je želio da na široj osnovi, preko institucionalizacije bezbjednosne saradnje u Jugoistočnoj Evropi, kroz ovu i slične inicijative, obezbijedi širi okvir svojeg prisustva u regionu JIE. To se potvrdilo, ne dugo potom, na samitu NATO-a u Pragu 2002. godine kada je, po ugledu na Američko-baltičku povelju, pokrenuta inicijativa o saradnji SAD sa zemljama iz jadranskog okruženja, a koja je pod nazivom Američko-jadranska povelja potpisana u Tirani 2. maja 2003. godine između SAD, Hrvatske, Albanije i Makedonije, poznate kao A-3 inicijativa. Nakon što su punopravne članice ove inicijative postale Crna Gora i BiH, 4. 12. 2008. godine ova inicijativa ima oznaku A-5.

Radi obezbjeđenja adekvatnih uslova za kontrolu naoružanja, u Zagrebu je 2000. godine osnovan Regionalni centar za pomoć u sprovođenju sporazuma o kontroli naoružanja – RACVIAC. Potom je, radi demilitarizacije i sigurnog skladištenja konvencionalnog naoružanja kao jednog od prioriteta u okviru procesa reforme sistema odbrane, na osnovu odgovarajućih sporazuma sa UN, standarda NATO-a, kao i u skladu sa obavezama koje propisuje OEBS, pokrenuta Inicijativa za uništavanje viškova naoružanja – SEEC, koju su inicirali Evropska komanda OS SAD (US EU-COM) i Ministarstvo odbrane Republike Slovenije 2004. godine.

Paralelno sa formiranjem inicijativa koje se odnose na odbrambenu i vojnu saradnju zemalja u Jugoistočnoj Evropi, formirale su se i inicijative u oblasti policijske saradnje, kao i nizu ostalih bezbjednosnih pitanja. Na osnovu ideje koja je potekla u Ženevi, 1995. godine, formiran je Regionalni centar za borbu protiv prekograničnog kriminala – SECI Centar, u Bukureštu, Rumunija. Kao rezultat djelovanja Kanadske kraljevske konjičke policije u okviru Kanadskog regionalnog projekta obuke i podrške – CRTSP, osnovano je Udruženje šefova policija zemalja Jugoistočne Evrope – SEPCA, 20. januara 2002. godine u Valbandonu, Hrvatska, potpisivanjem Rezolucije

o osnivanju. Promjene u percepciji i razumijevanju bezbjednosti u Novom svjetskom poretku učinile su sisteme granične bezbjednosti kao i međunarodnu policijsku saradnju veoma važnim i postavile za potrebu poboljšanje kontrole granica, pravnog okvira i potrebu organizacije i strukturnih promjena unutar policijskih organizacija, što je bio razlog za potpisivanje Konvencije o policijskoj saradnji u Jugoistočnoj Evropi – PCCSEE 2006. godine u Beču.

U cilju sveobuhvatne borbe protiv korupcije kao jedne od najozbiljnijih prijetnji za oporavak i razvoj zemalja Jugoistočne Evrope, formirana je Regionalna antikorupcijska inicijativa – RAI, koja je prvobitno uspostavljena u Sarajevu februara 2000. godine, pod nazivom Pakt stabilnosti za borbu protiv korupcije – SPAI.

Na osnovu iskazane potrebe za iznalaženjem zajedničkog odgovora na pitanje o prevenciji i spremnosti za djelovanje u katastrofama, kako prirodnih tako i onih izazvanih ljudskim faktorom, pokrenuta je regionalna Inicijativa za spremnost i prevenciju katastrofa za Jugoistočnu Evropu – DPPISEE u novembru 2002. godine u Bukureštu, kao inicijativa Pakta stabilnosti za Jugoistočnu Evropu.

Glavni problemi sa kojima se suočava regionalna bezbjednosna saradnja prevashodno su izraženi u postojanju sljedećih prepreka: još uvijek prisutan visok stepen zatvorenosti nacionalnih sistema bezbjednosti zbog raznih naslijeđenih problema, predrasuda i nepovjerenja; izražen nepotizam, korupcija i organizovani kriminal, karakteristični za cjelokupni region, koji usporavaju reformu nacionalnih sistema bezbjednosti pa samim tim i viši nivo bezbjednosne saradnje među državama; nedovoljno razvijeni administrativni kapaciteti potrebni za unapređenje međunarodne bezbjednosne saradnje.

Analizom problema sa kojima se region Jugoistočne Evrope suočavao u istoriji, zbivanja na prostoru bivše SFRJ devedesitih godina prošlog vijeka, kao i angažovanja međunarodnih organizacija poput UN, EU, NATO i OEBS u cilju stabilizacije prilika i uspostavljanja mira i bezbjednosti u regionu, može se zaključiti da su procesi evropskih i evroatlantskih integracija i aktivno funkcionisanje regionalnih bezbjednosnih inicijativa u okviru njih nezamjenjivi činioci za trajno rješavanje vjekovnih bezbjednosnih problema regiona.

U budućem vremenu od pet godina može se očekivati da će regionalna bezbjednosna saradnja biti vršena u okviru postojećih i novoformiranih inicijativa koje će nastati kao fenomen savremenih regionalnih bezbjednosnih potreba, dok će potom u nekom srednjoročnom periodu do 2025. godine doći do njihovog ukрупnjavanja prema oblastima bezbjednosnih izazova i institucionalizacije na regionalnom nivou. Gledano dugoročno, inicijative regionalne bezbjednosne saradnje će postati regionalni sistem bezbjednosti u okviru evropskog sistema bezbjednosti i NATO-a kao globalnog sistema bezbjednosti. Postoji realna pretpostavka da nastane i neki sistem globalne bezbjednosti sa drugačijim nazivom na osnovama strateškog koncepta NATO-a kao sistema kolektivne bezbjednosti, čiji će segment biti regionalni sistem bezbjednosti Jugoistočne Evrope ili nešto širih razmjera, uključujući cjelokupni Mediteran.

